

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Bc. Ondřej Mikel

**"A City Upon a Hill" – Vliv Reaganovy administrativy na rozpad
nedemokratických komunistických režimů ve střední a východní Evropě**

Diplomová práce

Olomouc 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Vliv Reaganovy administrativy na rozpad nedemokratických komunistických režimů ve střední a východní Evropě“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

.....

Na tomto místě bych rád velmi poděkoval paní doktorce Petře Měšíánkové za vstřícný přístup a užitečné rady při vedení diplomové práce.

K ČEMU JE ŽIVOT, NE-LI KE SNAZE O UŠLECHTILÉ VĚCI A O ZLEPŠENÍ TOHOTO
ZMATENÉHO SVĚTA PRO TY, KDO V NĚM BUDOU ŽÍT, AŽ MY ODEJDEME?

Winston Churchill

Obsah

Úvod	5
1. Sovětský svaz, počátky stagnace	10
1.1 Historické vymezení.....	10
1.2 Co směřovalo k zániku komunistické moci v podrobených zemích Evropy?	15
2. Spojené státy pojistkou světové demokracie?	19
2.1 Historické vymezení.....	19
2.2 A City Upon a Hill („Město na hoře“)	20
2.3 Dlouhý telegram G. F. Kennana	23
3. Vývoj Reaganovy diplomacie a postojů ve Studené válce a jeho stanoviska k Východnímu bloku ..	29
3.1 Veřejná činnost Ronalda Reagana před prezidentským mandátem ve Spojených státech	30
4. Období první Reaganovy administrativy a vliv na ukončení komunistických režimů v Evropě.....	37
4.1 Strategie o třech pilířích na omezení vlivu SSSR v průběhu Reaganovy administrativy	39
5. Období druhé Reaganovy administrativy a vliv na ukončení komunistických režimů v Evropě	41
Závěr	44
Bibliografie	47
Monografie.....	47
Odborný časopis.....	48
Internetová stránka.....	49
Abstrakt	51
Abstract	51

Úvod

Konec Studené války představuje jednu z mnoha světových událostí, majících zásadní a přelomový význam pro vývoj a koloběh lidských dějin. Blok komunistických států ve střední a východní Evropě, a postupně i celý Svaz sovětských socialistických republik jako zdroj a centrum komunistické moci, patrně nenávratně zanikly. Téma této diplomové práce již ze své podstaty vytváří prostor pro širokou diskusi, kde se uplatňuje z hlediska sociálních věd interpretativní, kvalitativní metodologický výzkum a dále obecný empiricko-analytický přístup, včetně tzv. diachronní komparace.

Z názvu práce: „Vliv Reaganovy administrativy na rozpad nedemokratických komunistických režimů ve střední a východní Evropě“ vyvstávají bezprostředně otázky implikující otevřenost a vědeckou neuchopitelnost. Porozumět tomu, jak přispěly Spojené státy k demokratizaci bývalé komunistické středo-východní Evropy, která byla pod přímým sovětským vlivem, to je středobodem bádání, jež bude nastíněno a vykresleno postupně v celém průběhu diplomové práce. Klíčem k porozumění celého výzkumu tématu je interpretativní nazírání faktů zároveň s výkladem nejrůznějších diskurzů na straně zahraniční politiky, vedené především Spojenými státy se všemi názorovými frakcemi a strategiemi, lišícími se v přístupu k Sovětskému svazu. Práce se pokusí vytvořit určité hypotézy, které následně bude verifikovat nebo falzifikovat. Primárním cílem bude demonstrace toho, zda administrativa amerického prezidenta Ronalda Reagana měla podstatný vliv na rozpad evropských komunistických zemí v područí Sovětského svazu či nikoli.

Do určité míry se bude při samotném výzkumu uplatňovat princip hermeneutického kruhového procesu, stojícího na bázi ověřitelné představy, že některé akademické práce vyžadují porozumění mnoha jednotlivostí, s jejichž lepším pochopením se srozumitelněji a jednodušeji dospěje k celku. Zároveň nám však pomáhá celek, svým způsobem rozpoznat teze jednotlivostí. Celek jako teoretický koncept nás tedy předem směřuje na zkoumaná empirická data představující jednotlivosti, přičemž lepší pochopení a novelizace jednotlivostí směřuje k aktualizovanému celku, který se neustálými úpravami stává koncem otevřeným, kde existuje možnost dalšího bádání.

S interpretativním zkoumáním je spojená typologie, vztahující se k navzájem se podmiňujícím jevům, což v akademických kruzích se označuje jako konstitutivní vztahy.

Takové zkoumání jest především charakteristické pro typologii zahraničních politik států s jejich zahraničněpolitickým jednáním, a rovněž pro typologie mezinárodního systému.¹

Vedle toho obě tyto typologie se navzájem ovlivňují. Veškerý souhrn zahraničních politik států tvoří určitou povahu mezinárodního systému a naproti tomu mezinárodní systém má vliv na povahu zahraničních politik států. Konstitutivní vztahy mají charakter určité opozice ku kauzálním systémům, neboť odlišení příčiny od následku je nejednoznačné. Zde lze rozpoznat určitou analogii se zmiňovaným hermeneutickým kruhem. Zahraniční politiky států se stávají zároveň příčinou i důsledkem povahy mezinárodního systému a naopak.²

V pojetí vztahu filosofie a vědy se diplomová práce bude při svém výzkumu dotýkat empirismu – především v rámci jednání politických špiček americké i sovětské strany, čímž dojde ke sběru důležitých informací, nezbytných pro induktivní postupy ověřování tezí a celkovou generalizaci; tj. postupování od výchozích premis k obecnému závěru. Tyto premisy se vztahují k vlivu administrativy Ronalda Reagana na ukončení Studené války a celkový dopad vedoucí k demokratizaci zemí střední a východní Evropy, tedy jejich přechod ke svobodě z područí komunistické totality. Pro tyto premisy budou existovat teze, které pozitivní aspekt vlivu potvrzují, zpochybňují, bagatelizují nebo ty, jejichž hledisko bude v těchto věcech indiferentní – tedy jak bez potvrzujícího, tak zpochybňujícího stanoviska. Poté po jejich analýze v průběhu diplomové práce dojde v obecném závěru práce k finálním výrokům a převáží kladné nebo negativní hledisko na celkový vliv Reaganovy administrativy na ukončení Studené války a demokratizaci komunistických zemí nacházejících se v Evropě.

Obyvatelé těchto států středo-východní Evropy zažili nový přerod vstříc demokracii po pádu tamních komunistických režimů. I když je namístě říci, že taková zlomová situace v dějinách – přechod ze zavedených totalitních režimů k demokratickému vládnutí – je souhrou a dílem mnoha událostí a změn, počínaje od různých osobností z veřejných i soukromých sektorů, nesmíme zapomenout na ty nejdůležitější aktéry, především na ty, co stáli v čele politického dění tehdejší doby. Obecným cílem diplomové práce je podrobit analýze příčiny, vedoucí k zániku komunistických režimů středo-východní Evropy, s čímž souvisí výchozí cíl – osvětlit příčiny, které vedly k ukončení soupeření tehdejšího bipolárního světa dvou mocností, a zejména příčiny vlivu americké zahraniční politiky během administrativy Ronalda Reagana, která se podílela na ukončení dlouho trvající animozity SSSR a Spojených států.

¹ DRULÁK, Petr a kol. Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Praha: Portál s.r.o., 2008, s. 20-21.

² Tamtéž, s. 20-21.

Skutečnost, že jsem již nebyl nucen vyrůstat v nesvobodě a nedemokracii, jako Vy mnozí čtenáři této práce, a nejen z tohoto důvodu, ale i z mnoha jiných důvodů, mě přivedla k rozhodnutí, že téma rozpadu komunistického režimu ve středovýchodní Evropě je pro akademickou práci v podobě diplomové práce adekvátní volba. Rozhodl jsem se téma zpracovat z obecného hlediska pro celou rozsáhlou geografickou oblast Evropy, minulého času nacházející se v područí Sovětského svazu. Po zralé úvaze přišlo rozhodnutí, že práce se nebude zabývat jednotlivými státy s jejich specifiky, ale bude zevšeobecňující. Již z názvu práce se jeví zřejmé, že obsah se dotýká konce soupeření mezi Spojenými státy a Svazem sovětských socialistických republik. V rámci vědecko-akademické společnosti se jedná o téma důkladně probádané, přesto vykazuje stále velké množství různě se vyvíjejících a proměňujících náhledů na skutečnost, nových názorů, teorií i nových poznatků, pocházejících z řad početných historiků, spisovatelů, novinářů a obecně různých akademiků nebo vědců. Především však nová literatura pochází ze Spojených států, což mě motivačně vedlo k tomu, abych přispěl také do tohoto výčtu pohledem Evropana, i když s vědomím, že tak učinilo již nemálo českých odborníků na tuto oblast. Uvědomuji si, že pro následující spektrum výzkumu s množstvím různých zdrojů a studií se zdaleka nejedná o onu pověstnou nepopsanou tabuli.

Při detailnějším pohledu a zkoumání jsem se v rámci Studené války zaměřil na jednoho z protagonistů – Spojené státy americké. Mimo jiné především z toho důvodu, že se jednalo o demokratický právní stát (jako je nyní také Česká republika), kterýžto vedl úsilí k potlačení nedemokratické komunistické síly, a vedl boj vlastně za samotnou demokratizaci států (nejen u nás v Evropě). Vycházím proto z americké politiky, vedené vůči Sovětskému svazu primárně za doby Reaganovy administrativy. Jednou z klíčových premis, jež na mnoha místech dokazují v diplomové práci, je teze, že vítězně ze Studené války vyšly Spojené státy americké.

Od roku 1981 stál v čele americké federativní republiky prezident Ronald Reagan. Osobnost velmi známá v celosvětovém měřítku. Jeho jméno je svým způsobem často automaticky spojováno s koncem Studené války a odkrytím tak zvané železné opony. Reaganem vedená administrativa, byla u vlády na sklonku Studené války, dosáhla pro průběh konečné fáze Studené války podle některých hypotéz a teorií podstatných a signifikantních změn. O to je pro akademické činnosti cennější, když skončená epocha vleklého soupeření obou světových supervelmocí přinesla změny nepředvídané a dalekosáhlé.

Diplomová práce ustanovuje primární a dílčí cíle, přičemž hlavním zastřešujícím cílem práce je nastínit přístup Ronalda Reagana v boji proti komunismu. Z toho plyne několik vedlejších cílů – zejména tedy vliv administrativy vedené prezidentstvím Ronalda Reagana na rozvrat a demokratizaci evropských středo-východních komunistických zemí, jež se nacházely

v područí Sovětského svazu. Práce se snaží dojít k závěru pomocí výzkumné otázky a hypotézy. I v tomto případě nezahrnuje diplomová práce pouze samostatně stojící jednotnou výzkumnou otázku nebo jednotnou hypotézu, ale lze je rozdělit na několik dílčích. Považuji za patřičné, na úvod práce uvést, o jaké výzkumné otázky se jedná:

1.) Jaká zahraničně-politická strategie byla uplatňovaná Ronaldem Reaganem pro boj proti komunismu?

2.) Byl vliv Reaganovy administrativy na rozpad tzv. Východního bloku podstatný?

3.) Jaká stanoviska zaujímal SSSR k USA během konfliktu Studené války a zahraničně politické koncepci R. Reagana?

4.) Změnil se přístup k Východnímu bloku v rámci první a druhé administrativy R. Reagana, kdy docházelo ke změně ve vedení Sovětského svazu?

Práce se snaží zkoumat dostupná fakta a vykresluje hypotézu vlivu Reaganovy administrativy na ukončení Studené války a demokratizaci zemí nacházejících se v centrální a východní Evropě, přičemž vykreslené vedlejší hypotézy (respektive dílčí hypotézy) vliv potvrzují, negují či minimalizují. Z čehož plyne, že hypotéza první se staví k Reaganovu vlivu na ukončení komunistických režimů ve střední a východní Evropě a tento vliv potvrzuje. Druhá hypotéza, která se promítne též v diplomové práci, tvrdí, že Reaganův přímý vliv na rozpad komunistických režimů ve zmiňované oblasti nebyl žádný. Konečně třetí hypotéza staví Reagana do role aktéra, který se na rozpadu komunistických režimů dané oblasti podílet nemohl, jelikož získat vliv na tuto problematiku, nebylo v jeho moci či gesci, a vše spočívalo v aktuální situaci Sovětského svazu, na který Spojené státy během Studené války podle této hypotézy nevytvořily žádný zásadní impakt, vedoucí ke změně a reformě tamního systému, jelikož Studená válka nikdy přímým vojenským konfliktem nebyla. V závěru práce a při ověřování hypotéz převáží kladné nebo negativní hledisko na celkový vliv Reaganovy administrativy v dané problematice.

Pracovní struktura diplomové práce zahrnuje teoretické zakotvení a hodnotové vymezení určitého spektra americké politické soustavy a jejích představitelů, politické působení Ronalda Reagana a jeho odkaz; dále celkovou analýzu americké zahraniční politiky vedené v průběhu Studené války směrem k antagonisticky orientovanému Sovětskému svazu (včetně sovětského postoje a nátlaku) a především zhodnocení Reaganova prezidentství během prvního i druhého mandátu, který mu byl americkými voliči udělen. V neposlední řadě se stejnou důležitostí se práce dotkne i v několika podkapitolách různých významných diskursů a nových poznatků, které se běžně v našich končinách nediskutovaly. Jednou z takových literatur je zahraniční americká publikace "Reagan, In His Own Hand: The Writings of Ronald Reagan

that Reveal His Revolutionary Vision for America" – *Reagan vlastnoručně: Spisy Ronalda Reagana, které odhalují jeho revoluční vizi pro Ameriku* (pozn. autor), vytvořené za pomoci několika editorů. Prvním z nich je Kirona K. Skinnerová, pracující nyní jako výzkumná pracovnice Hooverova institutu Univerzity ve Stanfordu. Skinnerová byla členka Programu vzdělávání pro národní zabezpečení v administrativě George W. Bushe ml. a nyní je ředitelka Odboru pro politické plánování v Trumpově administrativě od srpna 2018. Vedle toho další editorkou je Annelise Andersonová z Kolumbijské univerzity a editorem Martin Anderson – jeden z bývalých předních poradců prezidenta Ronalda Reagana.

Vedle toho jedním z výchozích zahraničních zdrojů je americký redakční magazín "National Review" s činností amerického novináře a politického komentátora Dineshe D'Souza a článkem "How Reagan Won The Cold War." Dále také americký akademický časopis "Political Science Quarterly" a činnost amerického spisovatele a novináře Fareeda Zakaria s příspěvkem na téma Reaganovy strategie zadržování "The Reagan Strategy of Containment." Dalším ze zdrojů vědeckých časopisů je např. od autorky (z University of Toronto) Beth A. Fischerové také z akademického vědeckého časopisu "Political Science Quarterly" s názvem "Toeing the Hardline? The Reagan Administration and the Ending of the Cold War."

Prostudovaných tištěných publikací, na kterých diplomová práce taktéž značně staví, je nepoměrně více. Především se jedná o sekundární zdroje. Jediným čistě primárním zdrojem o který se diplomová práce opírá, je Reaganova vlastní autobiografie "*Život jednoho Američana: Paměti prezidenta,*" vydaná 2 roky poté, co Reagan opustil Bílý dům. Velmi citovaná je také publikace "*Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*" od autorů Jiřího Vykoukala, Bohuslava Litery a Miroslava Tejchmana. Publikace poskytuje velmi inspirativní vhled do problematiky zahraničních změn a nových politických dohod. Velmi podnětným zdrojem je také americká publikace od Petera Schweizera "*Reaganova válka: velký příběh o čtyřicetiletém boji Ronalda Reagana a konečném vítězství nad komunismem.*" Prostudovanou publikací, jež obsahuje mnoho důležitých faktů v oblasti Reaganovy politiky a jeho vztahu ke Sovětskému svazu, je též monografie "*Reagan a Říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989*" od Petra Suchého z Masarykovy univerzity. V neposlední řadě také práce obsahuje několik Reaganových veřejných projevů, dále proslovů jeho členů vlády a také několik projevů bývalých amerických prezidentů – předchůdců Reagana.

1. Sovětský svaz, počátky stagnace

První kapitola diplomové práce se pokusí podat náhled na určité skutečnosti, vedoucí k postupnému úpadku Sovětského svazu a jeho tzv. satelitních komunistických režimů v Evropě. Několik událostí faktického dopadu na ukončení působnosti sovětské komunistické velmoci k tomu po několik let vedlo. Zde kapitola nastiňuje určité aspekty sovětské politiky ve vztahu ke Spojeným státům, a naproti tomu též americké politiky k SSSR, které se projevovaly v dobách některých předchozích amerických prezidentů, kdy Ronald Reagan zastával guvernérský post v americkém státě Kalifornie, ale také v časech dřívějších. Kapitola též vykreslí podstatu vztahů obou velmocí od sovětského vpádu do Afghánistánu roku 1979, kdy předchází oteplování vztahů v rámci Studené války mezi oběma tehdejšími supervelmocemi znovu markantně upadlo až k bodu výrazné deteriorace. Také se zde projevilo zvolení Reagana prezidentem, jelikož byla v důsledku změněna a nahrazena politika usmiřování.

1.1 Historické vymezení

V létě roku 1973 se konal Washingtonský summit, kde tehdejší americký prezident Richard Nixon a tajemník Komunistické strany Sovětského svazu – nejvyšší představitel SSSR – Leonid I. Brežněv jednali o celkovém zlepšení vzájemných vztahů v rámci Studené války. Cílem summitu bylo prohloubit politiku détente a zmírnit napětí, které panovalo mezi oběma velmocemi. Počátky nastartování nových mírových diskusí obou lídrů svých zemí zahájil již summit v Moskvě rok předtím a bezprostředně Washingtonskému summitu předcházela návštěva H. Kissingera, tehdejšího amerického ministra zahraničních věcí, sovětského hlavního města, s cílem sovětské vedení více seznámit s požadavky politiky détente.³

Nixonovo poselství bylo, zahájit spolupráci a změnit tak svět, jak vyplývá z nahrávek Národního archívu ve Spojených státech. Úhelným kamenem všech setkání se stalo snižování kapacit jaderných zbraní a snižování arsenálu konvenčních zbraní, jakož i tendence k hospodářské spolupráci v určitých oblastech. Významným počinem Washingtonského summitu bylo ujednání „Smlouvy mezi USA a SSSR o zamezení nukleární války.“

Již v předchozím roce 1972 během Moskevského summitu došlo k sepsání „Smlouvy o omezení systémů antibalistických raket“ a smlouvy známé jako „Rozhovory o prozatímním omezení strategických zbraní.“ Činitelé SSSR v sepsání těchto smluv viděli především omezení

³ SUCHÝ, Petr. Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 22-23.

amerických výpadů ve světě a používání americké ozbrojené síly při řešení světových krizí, přičemž Nixonova administrativa doufala v posilování politiky zmírňování napětí ve vztahu obou soupeřících supervelmocí.⁴

Jak ovšem v této souvislosti podotýká Petr Suchý z Masarykovy univerzity, dohody byly z pohledu dlouhodobějšího hlediska poměrně neefektivní. Problémem se ukázalo, že dostatečně nekonkrétní obsah smluv a neshodné představy obou stran o klíčových aspektech umírněného chování v zahraniční politice vedly k nejednoznačnému výkladu politických kroků u těchto dohod a všeobecně politice détente příliš nepřinesly.⁵

Ekonomická a politická situace přibližně koncem 70. let se začala v Sovětském svazu rapidně zhoršovat, objevila se stagnace. Přelom sedmdesátých a osmdesátých let 20. století znamenal pro SSSR nové období plíživé krize tamního totalitního systému.⁶ Sovětská říše byla zmítána společenskou tenzí a postupnou ekonomickou degradací. Vojensko-průmyslový komplex zabíral přes 20 procent čistého domácího produktu SSSR. Zemědělská produkce začala postrádat soběstačnost, hektarové výnosy obilovin se ukázaly nedostatečné a exploatace přírodních zdrojů počala představovat neudržitelný problém.⁷ Hospodářské zisky z obchodu sice částečně zvyšovaly od začátku 70. let ekonomickou výkonnost SSSR, avšak sovětské půjčky a výdaje na obranu překonaly únosnou mez.

Centralistické a byrokratické státní uspořádání s vedoucí úlohou komunistické strany – monopolním prvkem a centrálně plánované hospodářství vytvářely ekonomické prostředí nestabilní z dlouhodobého hlediska. Stát determinoval výrobní procesy, zásobování a odbyty. Výrobní podniky byly instruovány o tom, kolik, jak a pro koho mají vyrábět se všemi typickými lhůtami dodání. Došlo k expanzi šedé ekonomiky a centrální plánování krizi jen prohlubovalo. I přes politiku uvolňování napětí mezi Spojenými státy a Sovětským svazem se neustále výdaje na zbrojení v Sovětském svazu zvyšovaly. Vyvrcholení mocensky rozpínavé taktiky SSSR, cílící na získávání vlivu v oblastech tzv. Třetího světa za vlády L. I. Brežněva, se nejvíce projevilo v neúspěšné intervenci do Afghánistánu.

Po nastolení samozvané komunistické diktatury v Afghánistánu v čele s N. M. Tarákím roku 1978, podporované Moskvou, došlo v afghánských provinciích k povstáním proti této vládě, vyznačující se brutalitou vůči Afgháncům, kteří tuto ateistickou vládu komunistického

⁴ Tamtéž, s. 22-25.

⁵ Tamtéž, s. 24-25.

⁶ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. Praha: Libri, 2000, s. 510-511.

⁷ NÁLEVKA, Vladimír. Studená válka. Praha: Triton, 2003, s. 194-195.

stříhu striktně odmítali. Povstání proti komunistické agresi bylo vedeno muslimským duchovenstvem a předáky jednotlivých afghánských kmenů.⁸

Pravděpodobným strůjcem vojenského puče vedeném armádními důstojníky (LDSA Afghánské komunistické strany) proti bývalému prezidentu Muhammadu Dáúdovi byl Háfizulláh Amín. Tímto zásahem se po Dáúdovi dostal do čela země již zmíněný Tarákí, přičemž H. Amín byl vůdcem tajné afghánské policie, a s velkou pravděpodobností nechal Tarákího zavraždit, aby získal funkci afghánského prezidenta. H. Amín zasahoval vůči povstalcům s větší tvrdostí a přístupoval i k hromadným popravám, čímž se tamní situace ještě zhoršovala. Hrozba dalšího pádu prokomunistické vlády byla postupně odvrácena sovětským leteckým bombardováním povstaleckých pozic a zasíláním vojenského materiálu. To se však ukázalo nedostatečné, proto Moskva a její představitelé na zasedání politbyra ÚV KSSS došli v prosinci roku 1979 ke stanovisku dodržování a uplatňování Brežněvovy doktríny. Padlo tak rozhodnutí vojenského zásahu.⁹ H. Amín byl shledán nežádoucí osobou a propagandisticky absurdně označen za tajného agenta CIA. Po sovětské intervenci zahájené na konci prosince r. 1979, obsadily speciální jednotky KGB vládní budovy Kábulu a povraždily Amína i s jeho rodinnými příslušníky. Během několika týdnů získala sovětská vojska plnou kontrolu nad Kábulem a dosadila loutkovou vládu konformní Moskvě (prezidentem byl ustanoven Babrak Karmal).¹⁰

S podporou Íránu, Čínské lidové republiky, Spojených států amerických a dalších spojenců především afghánští Mudžahedínové úspěšně vzdorovali sovětskému tlaku o nastolení komunistické totality pod vedením afghánské loutkové komunistické vlády, i přesto, že byli sami rozdrobeni do několika svárlivých skupin. Uplatněním tzv. Reaganovy doktríny¹¹ za určitý čas získali Mudžahedínové vojenskou podporu od Spojených států a dalších demokratických států pod hlavičkou OSN. Následně získali kontrolu až 80 procent afghánského území a sovětskou armádu nesmírně vyčerpávali.

Po vpádu do Afghánistánu a prudkém zhoršení vztahů se Západem, které patrně znamenaly definitivní konec politiky usmiřování (détente), musela Moskva čelit další krizi. Tentokrát se však odehrávala v její vlastní zájmové sféře, v sovětském bloku. V Polsku vypukla

⁸ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. Praha: Libri, 2000, s. 518-519.

⁹ Tamtéž, s. 518-519.

¹⁰ Tamtéž, s. 518-519.

¹¹ Za Reaganovy administrativy vznikla doktrína, namířená proti šíření komunismu Sovětského svazu v tehdejším světě. Reaganova doktrína, je možné ji také chápat jako odpověď na sovětskou Brežněvovu doktrínu, sloužila zahraniční americké politice k podpoře antikomunistických odbojových a partyzánských hnutí v Asii, Latinské Americe a Africe. Byla strategií Reaganova prezidenství od počátku jeho mandátu po konec Studené války.

krize, která naznačovala stupeň rozkladu nejen místního režimu, ale i dalších režimů v rámci bloku. Pro Polsko konce 70. let byl charakteristický souběh ekonomické a sociálně politické krize. Roku 1980 vypukla vlna protestů a odporu proti komunistické vládě a zatlačila režim hluboko do defenzivy.¹²

Sovětská expanze ve Třetím světě znamenala závazek ekonomické a politické podpory pro především dle definice Rozvojové země, kam SSSR plánoval expandovat, ve snaze ustanovit komunistické vlády. Výdaje se ukázaly devastující. V letech 1954-1977 poskytl Sovětský svaz Rozvojovým zemím pomoc ve výši 7,1 miliardy amerických dolarů, přičemž tři čtvrtiny z toho směřovaly do oblasti Středního Východu a do oblastí jihovýchodní a jižní Asie. Možnosti sovětského hospodářství, těžícího z nerostného bohatství, se jevily bez hranic. Armádní dodávky Sovětského svazu do zemí Třetího světa mezi lety 1972-1977 činily hodnotu 14,1 miliardy amerických dolarů. Na počátku 70. let se jednalo především o zmiňované oblasti Asie, od roku 1975 se hlavním příjemcem sovětské vojenské techniky stal africký kontinent; směřovala zde více než polovina sovětských zbrojních dodávek.¹³ Vojenská pomoc, poskytovaná fakticky zdarma, byla pro sovětskou ekonomiku zátěží. Cílem bylo nejen zajištění vlastních mocenských zájmů. Problematickým se nakonec ukázal fakt, že Rozvojové země nejsou schopné či ochotné sovětskou armádní pomoc splácet; zároveň se také projevilo, že Sovětský svaz touto strategií nezíská pevné a vlivné postavení ve Třetím světě.

Dle některých komentátorů Studené války SSSR trpěl po dlouhou dobu ekonomickými problémy. Ty zahrnovaly např. nedostatek potravin pro obyvatelstvo, nesoběstačnost úrody či technologickou zaostalost.¹⁴ Takovými problémy si ovšem prošly i jiné další mocné říše historie – jako byla Římská říše nebo např. Osmanské impérium, přičemž jejich definitivní konec přišel po dlouhých desetiletých a staletích. Co tedy zapříčinilo krátkou životnost Sovětského svazu jako takového?

Když v roce 1982 zemřel sovětský vůdce L. I. Brežněv, byla snaha reformovat mocenský systém v SSSR. Zahraničně politický status SSSR na sklonku éry Brežněva byl znepokojivý i pro samotné sovětské funkcionáře a činitele. Intervence do Afghánistánu zapříčinila odpor muslimského světa vůči Sovětskému svazu a vztahy se Spojenými státy a západní Evropou se změnily u některých představitelů v nepřátelské. V době vnitřní krize v Sovětském svazu se k těmto interním problémům přidala externí „hrozba,“ což byl odklon

¹² VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. Praha: Libri, 2000, s. 518-519.

¹³ Tamtéž, s. 512-513.

¹⁴ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. National Review, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

nové americké administrativy od politiky détente směrem k vytvoření vnější rezistence vůči SSSR, poukazujíc na sovětskou agresi a rozpínavost ve světě, čímž Sovětský svaz porušuje mezinárodní právo.¹⁵ Strůjcem této politiky odporu a konfrontace byl nový americký prezident Ronald Reagan. Jeho administrativa dala sovětské straně bez kompromisů najevo, že současné sovětské jednání v oblastech Třetích zemí je nepřijatelné a pro SSSR z něj vyplynou ze strany Západu velmi negativní důsledky. Z americké strany tato taktika nabrala na síle o to víc po Brežněvově smrti, nepřímo totiž pomohla dosadit na post sovětského vůdce politika velmi odlišného pojetí.¹⁶

Nový sovětský vůdce Jurij Andropov, dosavadní předseda Výboru státní bezpečnosti – KGB, si postupně zajistil podporu armády a klíčových stranických činitelů. Jeho záměrem byla skutečně snaha, být Brežněvovým protikladem ve způsobech vedení Sovětského svazu. Andropov se zaměřil na vymýcení korupce, změny v nejvyšších státních funkcích a zlepšení pracovní disciplíny. V průmyslové a zemědělské oblasti se rozhodl pro decentralizování a přesunutí pravomocí více na podniky a kolchozy. Snahou o prosazování mladé krve do stranických funkcí komunistické strany pod záštitou Andropova získávala značný vliv skupina umírněných reformátorů – M. S. Gorbačov, J. K. Ligačov a N. I. Ryžkov.¹⁷

Generální tajemník SSSR Jurij Andropov si navíc prozíravě uvědomil celý plán tzv. Strategické obranné iniciativy Ronalda Reagana (o té detailněji viz. další části diplomové práce) – odzbrojit Sovětský svaz od strategických útočných jaderných raket, jelikož ty by pro Spojené státy již nepředstavovaly skutečnou hrozbu. Již zde je možné sledovat počátky přehodnocování dosavadní politické strategie Sovětského svazu, jejímž středobodem bylo doposud enormní zbrojení s rozsáhlým nukleárním arsenálem. Tato dosavadní politika rozsáhlého vojenského vyzbrojování SSSR byla na jedné straně zacílena na vzbuzování strachu ve Spojených státech, že SSSR má dostatek ničivých prostředků k tomu, aby Spojeným státům uštědřil porážku, na druhé straně to byla ovšem strategie doslova devastující sovětské ekonomické zdroje a celkový ekonomický potenciál.¹⁸

¹⁵ SUCHÝ, Petr. Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 56-57.

¹⁶ Tamtéž, s. 56-57.

¹⁷ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. Praha: Libri, 2000, s. 524-525.

¹⁸ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. National Review, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

1.2 Co směřovalo k zániku komunistické moci v podrobených zemích Evropy?

Po Andropovově smrti stanul v čele Konstantin Černěnko, vůdce tzv. staré gardy a klasický představitel Brežněvovy éry, přičemž reformní snahy Andropova byly načas zastaveny. Vztahy se Spojenými státy v této době nebyly zdaleka příznivé pro sovětskou stranu. Nedůvěra ze strany Sovětského svazu došla tak daleko, že sovětská říše předpokládala riziko amerického útoku. V roce 1983 ještě za vlády Andropova vrcholily události okolo rozmístění raket středního doletu. Od roku 1976 měl Sovětský svaz ve východní Evropě rozmístěné rakety středního doletu SS-20, které byly zaměřeny primárně na cíle v západní Evropě. Roku 1979 se reakce ujalo NATO. Po zasedání skupiny pro jaderné plánování Západu přijali ministři obrany Severoatlantické aliance rozhodnutí, rozmístit nové rakety středního doletu Pershing II v západní Evropě jako reakci na sovětské rakety, namířené na cíle západních států Evropy.¹⁹

I přes nesouhlas a demonstrace mírových aktivistů v západní Evropě, iniciujících kampaň proti rozmístění těchto raket (kampaň byla navíc podporována ze SSSR), souhlasila Severoatlantická aliance s provedením avizovaného plánu. Sovětský svaz v reakci rozmístit balistické střely kratšího doletu s dosahem 1000 km v NDR a Československu.

Další peripetie nastaly po incidentu sestřelení dopravního civilního letadla jihokorejské společnosti Korean Air (Let Korean Air KAL 007) sovětskými vzdušnými silami v oblasti mezi ostrovem Sachalin a japonským územím. Let směřující z newyorského letiště J. F. Kennedy do Seoulu v Jižní Koreji (s mezipřistáním v Anchorage International Airport na Aljašce) se dostal z neznámých příčin do sovětského vzdušného prostoru. Sovětský zásah vedl k úmrtí posádky o 269 cestujících a zapříčinil silné antisovětské sentimenty ve Spojených státech a v dalších demokratických zemích světa. Vztahy mezi Sovětským svazem a Spojenými státy se dále komplikovaly.

Sovětský svaz po smrti generálního tajemníka komunistické strany Černěnka v r. 1985, jenž byl v čele SSSR od r. 1984, již neměl dostatek ekonomických ani vojenských prostředků na ovládnutí států východní Evropy. Ve vedení SSSR nastal dramatický přelom a nový generální tajemník M. S. Gorbačov se zřekl Brežněvovy doktríny, což částečně implikovalo skutečnost, že SSSR se nebude již více vměšovat do vnitřního vývoje v jednotlivých státech v sovětském vlivu. Gorbačov byl představitelem nové mladší generace funkcionářů sovětského bloku, opozičních Brežněvově éře.

¹⁹ JANDA, Martin. Plány vojáků: jaderná zkáza nad Evropou [online]. 21století.cz, 23. března 2017 [cit. 30. listopadu 2018]. Dostupné na <<https://21století.cz/2017/03/23/plany-vojaku-jaderna-zkaza-nad-evropou/>>

Jednou z teorií zvolení nového generálního tajemníka mladší generace v Sovětském svazu byla teze, že politbyro si uvědomilo nezdary předchozích strategií. Do popředí celého sovětského veřejného zájmu se dostala poptávka po změně.²⁰ Ve vztahu k zemím východní Evropy zprvu SSSR prosazoval upevnění spolupráce. Obsahem byly nové formy koordinace, restrukturalizační modernizace ekonomik, a přitom odmítání prvků tržní ekonomiky v rámci hospodářské politiky. Zavedené mechanismy spolupráce včetně Rady vzájemné hospodářské pomoci Gorbačov shledával reformovatelné s nutností inovací a revitalizace. Netrvalo však dlouho a státy byly ponechávány stále více vlastním pravomocem v rozhodování o budoucnosti svého směřování, i přesto, že Moskva zdůrazňovala jako cíl nového „osudu socialismu“ modernizaci a reformní přestavbu komunistických režimů.²¹

Úkolem pro Michaila Gorbačova nebylo pouze najít nový způsob, jak se vypořádat s ekonomickými problémy své země, ale také určit, jak se vypořádat s nezmary sovětské velmoci v zahraničí. Proto podle některých sovětských představitelů a členů Kongresu lidových zástupců Sovětského svazu byl skutečným organizátorem restrukturalizace a přestavby sovětské ekonomiky (perestrojky), stejně jako nové politiky větší otevřenosti (glasnosti), nikoli sám Gorbačov, ale vůdce jim nepřátelského státu – Ronald Reagan.²²

Na 27. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v únoru r. 1986 se silně projevila Gorbačovova kritika strnulosti sovětského systému. Sovětský blok započal cestu velkých reforem. V moskevských socialistických kruzích se začalo hovořit o nutnosti tzv. různých cest socialismu a vlastní odpovědnosti východoevropských komunistických stran v jednotlivých státech. Nejen sám generální tajemník Gorbačov, ale i ostatní reformátoři se vyjádřili o nutnosti změn s „demokratizačními“ prvky. Tímto způsobem Moskva finálně „dopomohla“ procesu národní autonomie zemí východní Evropy, které dosud tvořily sdružení sovětského bloku.²³ Nepochybně dalším krokem směrem k vizi nutností rozsáhlejších reforem byl Gorbačovův projev v Radě Evropy ve Štrasburku z 6. července 1989.

Gorbačov zavedl radikální rekonceptualizaci sovětského přístupu k mezinárodním vztahům. Konvenční názor některých skeptiků vlivu Reagana na ukončení celé Studené války

²⁰ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. National Review, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

²¹ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. Praha: Libri, 2000, s. 644-645.

²² D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. National Review, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

²³ VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. Praha: Libri, 2000, s. 644-645.

je, že administrativa Ronalda Reagana pouze slovy a plány reagovala na Gorbačovův revoluční přístup k mezinárodním vztahům, a nedisponovala rozhodujícími vlivy na ukončení konfliktu.²⁴ Například pro americkou levici byl Gorbačov „novým Franklinem D. Rooseveltem,“ který přišel převrátit nestálý svět k lepšímu. Gorbačov podněcoval nadšení u mnoha amerických žurnalistů a redaktorů, kteří v něm viděli světlou tvář socialismu a komunismus s lidskou tváří.²⁵

Někteří začátkem Reaganovy administrativy v 80. letech jednomyslně tvrdili, že kolaps Sovětského svazu a jeho satelitních zemí není v žádném případě pravděpodobný. Americký novinář a intelektuál, redaktor amerického deníku *The New York Times*, dvojnásobný držitel Pulitzerovy ceny za žurnalistiku, Anthony Lewis, ve svém sloupku z roku 1983 konstatoval, že SSSR v nejbližší době z mapy zajisté nezmizí.²⁶ Jak se pak situace překotně změnila, nech posoudí čtenář.

Jeden z prvních kroků M. Gorbačova byla schůzka s prezidentem Spojených států Reaganem. Ovšem až především katastrofa jaderné elektrárny v Černobyli na Ukrajině v dubnu 1986 přinutila Gorbačova vyhlásit politiku přestavby, perestrojky a uvolnění cenzury – glasnosti. V roce 1988 začala sovětská vojska opouštět Afghánistán, neboť výdaje na válku v Afghánistánu tvořily nezanedbatelnou položku, která vyčerpávala a devastovala sovětské hospodářství.²⁷

Mezitím v jednom z východoevropských komunistických států v Maďarsku byl nahrazen János Kádár v čele komunistické strany stoupencem reformy Károly Grószem. V Sovětském svazu byly vyhlášeny svobodné volby do Sjezdu lidových poslanců. Rozhodující změny pak přinesl s sebou rok 1989. V Polsku se uskutečnila jednání u kulatého stolu mezi komunisty a opozicí, na jejichž základě byla legalizována Solidarita a ohlášeny volby do Senátu a Sejmu. Poláci dali ve volbách jasně najevo, že o komunisty již nestojí. Dohoda se dvěma menšími stranami – Rolnickou stranou a Demokratickou stranou – umožnila Solidaritě, aby se její kandidát katolický publicista a Walesův poradce Tadeusz Mazowiecki stal předsedou vlády. V Maďarsku byl rehabilitován někdejší premiér a vůdce lidového povstání Imre Nagy, popravený r. 1958. Jeho obnoveného pohřbu se v létě 1989 zúčastnilo na 300 tisíc lidí.²⁸

Z hlediska Sametové revoluce v Československu a událostí v celé střední a východní Evropě bylo podstatné, že přelomem srpna a září roku 1989 se již Sovětský svaz nenávratně

²⁴ FISCHER, Beth A. Toeing the Hardline? The Reagan Administration and the Ending of the Cold War. *Political Science Quarterly*, 1997, roč. 112, č. 3, s. 477-496.

²⁵ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. *National Review*, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

²⁶ Tamtéž, s. 36-41.

²⁷ CROZIER, Brian. Vzestup a pád sovětské říše. Praha: B. B. Art, 2004, s. 266-267.

²⁸ BAUER, Jan. Převratné události v dějinách lidstva. Frýdek-Místek: Alpress s.r.o., 2016. s. 333-339.

propadl do izolacionismu. Michail Gorbačov se postupně dostal svou přestavbou SSSR do situace, kdy jej mohla zachránit již jen velká materiální a veřejně manifestovaná podpora ze Západu.²⁹

Žádná materiální, ekonomická pomoc ze strany bývalého nepřítele Studené války nepřišla. Gorbačovovy představy domácí „demokratizace“ byly ospravedlňovány tvrzením, že sovětské zahraničně-politické zájmy jsou totožné se zájmy mocností Západu. Gorbačovovy snahy a plány na reformu komunistického zřízení v SSSR a restartování sovětského hospodářství však nebyly úspěšné. Po proběhnuvších rekonstrukcích a hospodářských změnách na straně bývalých evropských „spojenců“ SSSR, posvětili vůdce ÚV KSSS Michail Gorbačov a tehdejší americký prezident George H. W. Bush v prosinci 1989 na Maltě ustanovení, že geopolitické uspořádání a rozdělení sfér v Evropě na základě setkání Roosevelta, Churchilla a Stalina na summitu v Jaltě r. 1945, přestalo být s konečnou platností validní. Přeměna sovětské velmocenské politiky v izolacionistickou politiku spustila dominový efekt, kdy postupný pád režimu v jedné východoevropské zemi, přivodil pád dalších.³⁰

²⁹ KREJČÍ, Oskar. Sametová revoluce. Praha: Professional Publishing, 2014. s. 46-47.

³⁰ Tamtéž, s. 47-48.

2. Spojené státy pojistkou světové demokracie?

2.1 Historické vymezení

Druhá kapitola analyzuje Reaganovu víru v americký excecionalismus, která se v konečném důsledku projevila na jeho osobitým způsobu diplomacie a vyjednávání. Bylo ukončení sovětské komunistické mocnosti a evropských komunistických vazalských států zapříčiněno i Reaganovou vůlí a schopností tyto státy Evropy „konečně“ osvobodit? Zde se v rámci diplomové práce odkrývá Reaganova neochvějná víra ve vítězství amerických hodnot. Od nástupu Reaganovy administrativy vznikla nová direktiva pro národní bezpečnost, a tato obsahovala kromě silné armády také ideologickou a politickou ofenzivní doložku, zaměřenou na vyvolání vývojové změny v systému Sovětského svazu socialistických republik. Reaganův přístup v zahraniční politice se koncentroval na zachování míru prostřednictvím americké vojenské a hospodářské síly.³¹

Když se prezident Ronald Reagan vracel ve své autobiografii k prvnímu oficiálnímu setkání s tehdejší generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu Michaiem Gorbačovem v Ženevě – před tímto setkáním došlo mezi oběma státníky jen na vzájemnou korespondenci – Reagan připomněl, že jeho největším zájmem bylo promluvit si s Gorbačovem nejen v doprovodu vlastních diplomatů, odborníků a znalců v různých oblastech omezení zbrojení a jiných důležitých specifik bilaterálních dohod, ale především také důvěrně mezi čtyřma očima. Proto Reagan a Gorbačov (z iniciativy amerického prezidenta, obklopeni jen osobními tlumočníky) se sešli u krbu místnosti speciálně pro tuto konvenci připravené. Poté prezident Reagan se vůdci Sovětského svazu Gorbačovovi zmínil o do určité míry neblahé zvláštnosti celé současné světové situace, že jsou to ve skutečnosti jen oni dva – americký prezident a sovětský vůdce, kdo mohou pomoci zajistit udržitelný mír ve světě.³²

Reagan si dobře uvědomoval, že pro dosažení nových pozitivních výsledků ve vztahu Spojené státy – SSSR se po dlouhé době naskýtá unikátní příležitost. Novodobá pozitiva – tedy jen pokud rezonují v tomto duchu zároveň pro obě velmoci pozitivně (o to Reagan začal prozíravě usilovat také) – jsou totiž s to, usnadnit proces odzbrojování a odstranit svírající okovy vzájemné nedůvěry. Mezi oběma mocnostmi panovala během Studené války nedůvěra s různou intenzitou, avšak stále přetrvávala. Reagan, jak sám v autobiografii píše, si byl vědom toho, že největším nepřítelem pro obě velmoci je dlouhodobý status quo strachu a negativních

³¹ PETŘÍK, Lukáš. Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 221-222.

³² REAGAN, Ronald. Život jednoho Američana: paměti prezidenta. 2. vydání. Praha: Prostor, 1997, s. 10-11.

emocí. Tyto emoce zakořeněné mezi oběma státy (a národy jako celky) od počátků Studené války se Reagan pokusil rozptýlit a zavést dialog smíru a porozumění.³³

Pro diplomovou práci je podstatné si připomínat autentické výroky přímo z úst světových lídrů a jejich pobočníků či poradců, ať již pocházely z americké nebo sovětské strany. Dovolují si proto citovat první klíčové Reaganovo poselství Gorbačovovi, které zaznělo při Ženevském summitu u výše zmíněného důvěrného setkání mezi čtyřma očima. Cituji: „Pane generální tajemníku, naše vzájemná nedůvěra není způsobená tím, že jsme ozbrojeni, ale naopak, jsme ozbrojeni proto, že si navzájem nevěříme. Je tedy zcela na místě, když my dva a naši spolupracovníci jednáme o snižování válečného potenciálu. Neměli bychom však zároveň hovořit o tom, jak odstranit vzájemnou nedůvěru?“³⁴ Zde se projevuje Reaganova sociální inteligence, je to bezesporu jedna z ukázek jeho politických a diplomatických dovedností.

Již téměř 40 let plíživého stínu jaderné katastrofy a hrozby zničení celé Země se mělo změnit v navození spolupráce a ukončení vleklého strachu z válečného utrpení a hrůz, které by přineslo střetnutí nekonvenčních nukleárních zbraní obou antagonistů. Ronald Reagan se pokoušel o to, aby se mírotvůrcem stal. Již v korespondenci – předcházející setkání obou lídrů – se Reagan snažil apelovat na Gorbačova, aby se nukleární katastrofě oba soupeřící státy za každou cenu vyhnuly, neboť vzájemná jaderná válka obou mocností by nemohla generovat žádného vítěze v rámci soupeření, byli by jen poražení.

2.2 A City Upon a Hill („Město na hoře“)

Na tomto místě diplomová práce vykresluje podkapitolu, která hodnotově zapadá do celkového konceptu práce a principiálně přibližuje étos zahraniční politiky ve Spojených státech, kterou diplomová práce reflektuje. Charakteristikou se připodobňuje mnoha teoriím, v určitých směrech např. sociálnímu konstruktivismu. Svým způsobem celá Reaganova politika byla postavena na bázi morálních hodnot. Americký excecionalismus je svým způsobem podtextem celé diplomové práce.

Ronald Reagan se nikdy netajil tím, že stejně jako mnoho republikánských politiků (v Americe převážně na rozdíl od těch demokratických) věřil ve Spojené státy, jako v zemi požehnanou Bohem, ať už si pod tímto pojmem čtenář představí cokoli. Takové připodobnění lze nalézt v Novém zákoně Bible svaté, podle některých teoretiků. Metaforické biblické označení „Město na hoře“ sekundárně odkazuje na novou kolonii v americkém Novém světě –

³³ REAGAN, Ronald. Život jednoho Američana: paměti prezidenta. 2. vydání. Praha: Prostor, 1997, s. 10-11.

³⁴ Tamtéž, s. 10-11.

na Massachusetts Bay. Tato kolonie se stala útočištěm v roce 1630 pro mnohé perzekuované náboženské skupiny za vlády Karla I. Stuarta v Anglii. Vůdčí osobností této puritánské společnosti směřující z anglického přístavu do Massachusetts Bay, byl John Winthrop, který je autorem duchovního kázání obsahujícího parafrázi úryvku z biblického Matoušova evangelia.³⁵ Winthrop a ostatní osadníci viděli ve své plánované cestě, konané především z důvodu jejich nuceného úprku z anglické souše přes atlantický oceán, nejen aluzi na starozákonní Exodus, ale také věřili ve zmiňované biblické verše Nového zákona, kterým vkládali určitý prorocký podtext. S velkým entuziasmem a motivováni vizí života ve svobodě, přišli budovat svůj nový domov puritánského „City Upon a Hill“ (tj. „Města na hoře“) na novém vzdáleném kontinentě. K tomuto viz také tzv. Horské kázání Ježíše Krista, týkající se přímo veršů evangelia podle Matouše.³⁶

V americké společnosti 80. let 20. století a v podstatě po celou Reaganovu kariéru v politice docházelo k sepjetí amerického národa, volajícího po nové vizi budoucnosti a znovuoobjevení hodnot a vlně patriotismu. Ve strachu z otevřeného konfliktu se Sovětským svazem se občané stále více navraceli nejen ke svým Otcům zakladatelům, ale též koloniím poutníků a hledali útěchu u Boží prozřetelnosti. Prezident Ronald Reagan s oblibou citoval a parafrázoval právě Johna Winthropa a jeho zápisky, tím spíše proto, že se Winthrop stal guvernérem v Massachusetts Bay po dobu 4 let.

Reagan se o tezích „americké jedinečnosti“ zmínil několikrát během své funkce guvernéra Kalifornie. Roku 1974 v rámci Konference pro konzervativní politické aktivity (Conservative Political Action), která se koná pravidelně ve Spojených státech až do dnešních dnů, demonstroval Reagan svou představu Ameriky jako národa Bohem vyvoleného, a citoval z tvůrčí činnosti puritánské komunity v čele s Johnem Winthropem s jeho konkrétní vizí Ameriky jako „Města na hoře.“³⁷ Reaganovy citáty a parafráze byly vedle toho taktéž inspirovány známým projevem Johna F. Kennedyho. Demokratický prezident z prominentní rodiny Kennedyů se rovněž zabíral tématem „Města na hoře.“ Nový zvolený prezident J. F. Kennedy v lednu roku 1961 těsně před svou inaugurací při projevu k Massachusettskému Tribunálu vrátil Winthropův pojem do amerického povědomí, když přímo citoval Winthropovo

³⁵ Matouš 5,13-16: „Vy jste sůl země; jestliže však sůl pozbude chuti, čím bude osolena? K ničemu již není, než aby se vyhodila ven a lidé po ní šlapali. Vy jste světlo světa. Nemůže zůstat skryto město ležící na hoře. A když rozsvítí lampu, nestaví ji pod nádobu, ale na svícen; a svítí všem v domě. Tak ať svítí vaše světlo před lidmi, aby viděli vaše dobré skutky a vzdali slávu vašemu Otci v nebesích.“

³⁶ ZOUHAROVÁ, Marie. Kázání na hoře [online]. biblickedilo.cz, 23. června 2009 [cit. 3. listopadu 2018]. Dostupné na <<http://biblickedilo.cz/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-a/kazani-na-hore/>>

³⁷ WEISBERG, Jacob. Ronald Reagan. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Tomáš Krsek s.r.o., 2016, s. 54-55.

přesvědčení o nutnosti, vzít na paměť skutečnost, že: „Všechny zraky světa spočinou na nás, neboť my budeme jako Město na hoře.“³⁸

Kennedy ve své podstatě stejně jako John Winthrop zastával názor, že americká společnost musí vnést dobrý příklad pro okolní svět, hodný inspirace a následování. Kennedyho proslulá slova tohoto projevu k Massachusettskému Tribunálu, parafrázující bývalého guvernéra v Massachusetts Bay (sám J. F. Kennedy byl senátorem za Massachusetts od r. 1953 do svého zvolení prezidentem), jsou, cituji: „Řídil jsem se stejnou normou, kterou John Winthrop postavil před své námořníky před třemi sty jednatřiceti lety na vlajkové lodi Arbella, neboť také oni čelili úkolu sestavit novou vládu zde na této nebezpečné hranici. Pohledy obyvatel z různých koutů světa budou směřovat vstříc naší zemi. Proto naše vlády na federální, státní i místní úrovni musí být jako Město na hoře, zbudované a vytvořené lidmi, jež si jsou vědomi své velké zodpovědnosti. Komu je mnoho dáno, od toho je také mnoho vyžadováno.“³⁹

Ronald Reagan ve výše zmíněném projevu na Konferenci konzervativních politických aktivistů, inspirován také Kennedym, hovořil o své víře, že bylo „Božím plánem“ umístit nově objevený americký kontinent mezi dva velké oceány, aby byl vyhledán lidmi, kteří vyznávají hodnotu svobody a také specifický druh odvahy. K tomu Reagan podotkl, že je tohoto názoru, jakkoli jej mohou někteří považovat za výplod mysticismu.⁴⁰

Z toho všeho je patrné, že Reaganovi tato ideologie o americké výjimečnosti dodávala velkou míru sebevědomí při konfrontování se s vůdci Sovětského svazu. Motivován podstatou neochvějné víry v sílu a pevnost hodnot, na kterých byly Spojené státy založeny, Reagan si postupně získával respekt v rámci demokratického světa i za jeho hranicemi. Jsou to nepochybně tyto základní principy svobodného demokratického státu – základní lidská práva a svobody – právo na život, majetek, ochrana lidské důstojnosti, společně s dalšími svobodami člověka v demokratickém právním státě, jakož také práva politická, práva na soudní a jinou právní ochranu apod., které Reagan neváhal vyzdvihnout jako své trumfy při snaze ukončit Studenou válku a dosáhnout dekomunizace Evropy, potažmo dalších oblastí celého světa. Reagan pevně věřil, že rozšíření politických a ekonomických svobod ve světě je v silách Spojených států už jenom z toho důvodu, že žádná jiná demokratická velmoc světa se této

³⁸ WINTHROP, Robert C. Life and letters of John Winthrop: governor of the Massachusetts-Bay Company at their emigration to New England in 1630. Whitefish Montana: Kessinger Publishing LLC, 2007, s. 309-311.

³⁹ KENNEDY, John F. City Upon a Hill Speech. [online]. University of Virginia millercenter.org, projev z 9. ledna 1961 [cit. 27. listopadu 2018]. Dostupné na <<http://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-9-1961-city-upon-hill-speech>>.

⁴⁰ WEISBERG, Jacob. Ronald Reagan. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Tomáš Krsek s.r.o., 2016, s. 54-55.

výsadě ani nepřibližovala, snad s výjimkou Evropských společenství, stojících v čele integrované Evropy.

Reagan se vyznačoval charakterovou vlastností, kdy pro prosazení své politiky ochrany demokratických hodnot ve společnosti byl více neústupný, než je v průměrné politice běžné.⁴¹ Pokud šlo o jakoukoli nutnou polemiku s politickými směry, neslučujícími se s ochranou základních lidských práv, svobod a lidské důstojnosti, se směry rozmáhajícími se v průběhu 20. století především vlivem komunismu a fašismu, Reagan nikdy neváhal bojovat za zásady a hodnoty, ve které věřil. Vedle toho se nehodlal nechávat donucovat k ústupkům, pokud byl přesvědčen, že pravda a spravedlnost je na straně jeho země.

2.3 Dlouhý telegram G. F. Kennana

Jedna ze zahraničně-politických statí, která ovlivnila Reagana, vyplývala z oficiální doktríny americké zahraniční politiky a zahraniční diplomacie v kontextu Studené války, vycházející z tzv. Dlouhého telegramu George F. Kennana. Teze definovala Bolševickou revoluci a komunistické mocenské zřízení jako ze své podstaty neudržitelný a nefunkční systém, který se postupem času zhroutí. Tato doktrína formulovala skutečnost, že jediné nevyhnutelné břímě Spojených států spočívá v tom, že se musí zasadit o minimalizaci komunistické expanze do dalších zemí světa. George Kennan byl úspěšným diplomatem amerického ministerstva zahraničních věcí na velvyslanectví Spojených států v Moskvě. A byl to on, kdo vyhlásil, že Sovětský svaz je nutné z americké strany „zadržovat.“⁴²

Již před prvním Reaganovým úsilím o post amerického prezidenta roku 1975, Reagan veřejně vyjádřil své přesvědčení, že Sověti dříve nebo později dojdou k prozření a vzdají se podpory komunistické moci, případně dojde celkově ke zhroucení celého Sovětského svazu a sovětského mocenského systému vlivem nespokojenosti a interního demokratizačního pnutí, volajícího po některém více efektivním politickém systému. Reagan pokládal komunismus za absurdní a nekompetentní systém, který podlehne morálnímu a vojensko-ekonomickému tlaku Spojených států amerických.⁴³

Co je určitě zaznamenáníhodné, Reagan pevně věřil ve vítězství své země v boji proti Sovětskému svazu bez nutnosti otevřeného válečného konfliktu. V roce 1962, kdy odešel od Demokratické strany k Republikánské straně, uveřejnil úvahu s názvem „Jsou liberálové

⁴¹ K tomuto více viz. SCHWEIZER, Peter. Reaganova válka. Praha: IDEÁL, 2007, s. 44-45.

⁴² SCHWEIZER, Peter. Reaganova válka. Praha: IDEÁL, 2007, s. 18-19.

⁴³ WEISBERG, Jacob. Ronald Reagan. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Tomáš Krsek s.r.o., 2016, s. 62-63.

skutečně liberální?“ Zde v době hrozící Kubánské krize vyjádřil pochybnosti o tom, že kompromisní opatření z americké strany by u Sovětského svazu vedly ke zmírnění postojů, proto nastínil přístup alternativní, vycházející z přesvědčení, že v závodech ve zbrojení je systém Spojených států silnější. Nepřítel postupně tento závod v armádním zbrojení vzdá, jelikož pochopí jeho beznadějnost, tvrdil už v té době Reagan. Ještě dlouho předtím, než se stal Reagan prezidentem, prosazoval velmi ideologicky zaměřenou politiku, jak je z výkladu diplomové práce patrné. V konfrontaci se Sovětským svazem chtěl, aby ušlechtilý americký národ nabídl přátelskou ruku míru a prohlásil, že na světě je dostatek místa pro oba národy.⁴⁴

Ač ne vyloženě prvoplánově, Reagan se blížil názorově neokonzervatismu, vznikajícímu v 60. letech.⁴⁵ Jeho dlouholeté úsilí v boji za svobodu a právo reflektuje neokonzervativní étos jeho osoby. Ve Spojených státech ve druhé polovině dvacátého století převládala vůči komunismu politika tzv. zadržování a odstrašování. Další skupina veřejnosti naopak – včetně neokonzervativní části obyvatelstva – viděla situaci více aktivisticky, s odhodláním se Sovětským svazem se napřímo konfrontovat (prostředky mimo přímý vojenský konflikt). Byla zde snaha aplikovat vůči SSSR vnější nátlak a z toho vyplývající strategii tzv. osvobozování.⁴⁶

Tímto docházelo k vyvíjení přímého tlaku na vedení Sovětského svazu. Důraz byl kladen na antikomunistické vize světa se snahou demokratizovat země ležící za železnou oponou. Reagan byl aktivním členem tohoto „amerického hnutí“ (tj. strategie osvobozování) a již při prezidentské volbě roku 1976 kritizoval veškeré náznaky a snahy politiky zmírňování napětí se Sovětským svazem. Byl přesvědčen že politika odzbrojování a tzv. détente (francouzský ekvivalent slova „uvolnění“, pozn. autor), jinak řečená také pingpongová diplomacie, založená na redukování hrozícího napětí, nepovede k úspěšným výsledkům na mezinárodním poli.⁴⁷ Skupina reprezentující tyto postoje zastávala názory, že demokracie musí být ve světě nejen bráněna a obhajována, ale přímo šířena a nastolována.

⁴⁴ Tamtéž, s. 62-63.

⁴⁵ Významnou představitelkou neokonzervatismu je J. Kirkpatricková a její článek "Diktatura a dvojí standardy." Vedle toho jeden z ideových otců neokonzervatismu Irving Kristol je autorem knihy "Neoconservatism: The Autobiography of an Idea." Kristol tak označuje politický směr specifického křídla v liberální Demokratické straně, reagujícího na liberální levicový radikalismus, který počal převládat jako meritum Demokratické strany Spojených států v 60. letech 20. století. Neokonzervatismus je podle I. Kristola téměř výlučně americký jev. Hovoří v přesvědčení, že v Evropě je jeho existence krajně nepravděpodobná, mimo jiné kvůli evropské slabosti náboženství. Jako za jednoho z představitelů tohoto směru označuje Ronalda Reagana. Většina těchto liberálů poté přešla k podpoře Reagana, mj. z důvodu nespokojenosti s radikalismem u vlastní Demokratické strany.

⁴⁶ FAJMON, Hynek, JOCH, Roman. Margaret Thatcherová a Ronald Reagan. 1. vydání. Lysá and Labem: Petr Kopecký, 2010, s. 20-21.

⁴⁷ Tamtéž, s. 20-21.

Reagan se později během svého úřadu prezidenta rozhodl schválit reakci NATO na rozmístění sovětských raket ve střední a východní Evropě (především na Ukrajině) tím, že rozmístil rakety středního doletu v Západním Německu. Podporoval vedle toho guerillová hnutí, namířená proti komunistickým režimům mimo jiné v Kambodži, Angole a Nikaraguy. Neváhal také nařídít přímou vojenskou intervenci v Grenadě roku 1983, iniciovanou za účelem ukončení tamní marxistické diktatury, podporované vůdcem Kuby Fidelem Castrem. Pro stoupence nové americké strategie osvobození to znamenalo první úspěšný krok v prosazování tohoto systému odporu proti komunistické expanzi ve světě.⁴⁸ Jak se později budu zmiňovat v diplomové práci, v oblasti Reaganovy doktríny zaměřené na pomoc v různých koutech světa odbojným protikomunistickým hnutím, rebelujícím proti komunistické totalitě vnucených režimů, čelil Reagan poměrně silné opozici ve své vlastní zemi ze strany kongresu. Byl silně kritizován některými politiky a médii, že jeho mohutné vyzbrojování přivede střet se SSSR k nukleární válce, nikoli k sovětským ústupkům. Jeho oponenti zkritizovali i Strategickou obrannou iniciativu z roku 1983 jako projekci „fantazírování do reálné politiky.“⁴⁹

Projekt tzv. Strategické obranné iniciativy byl poprvé prezentován prezidentem Reaganem v promluvě, vysílané k americkému národu v březnu 1983. Projekt byl ve své podstatě dovršením souboje ve zbrojení mezi SSSR a Spojenými státy, jelikož od této chvíle si sovětské velení uvědomovalo, že závody ve zbrojení pro ně nakonec nemusí skončit vítězně. Jednalo se o technologicky náročnou a svým způsobem vizionářskou protiraketovou obranu, řízenou satelitně z kosmu pomocí vyspělé počítačové techniky. Jejím důležitým komponentem byl také laserový systém destrukce raket s nukleárními náložemi. Hynek Fajmon a někteří jiní pozorovatelé k tomu podotýkají, že se tato strategie ukázala jako jeden z bodů zvratu, který velkou měrou k pádu komunismu Východního bloku přispěl, neboť si sovětské velení tímto uvědomilo nedosažitelný finanční a technologický náskok Spojených států.⁵⁰

Podle Romana Jocha se ukázalo, že Reaganova administrativa přispěla k samotnému pádu železné opony: „Teze, že ke krachu komunismu došlo pouze v důsledku jeho vnitřní hospodářské neefektivity, není udržitelná. Nesmírně chudé režimy se paradoxně nezhroutí, jsou-li dostatečně brutální: to je příklad dnešní Severní Koreje či Stalinova Sovětského svazu ve 30. letech, kdy zuřil hladomor. Avšak začne-li se nesvobodný režim vnitřně reformovat a liberalizovat, poleví-li v bezohlednosti svých represí, je více náchylný k tomu, že destabilizací

⁴⁸ Tamtéž, s. 20-21.

⁴⁹ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. National Review, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

⁵⁰ FAJMON, Hynek, JOCH, Roman. Margaret Thatcherová a Ronald Reagan. 1. vydání. Lysá and Labem: Petr Kopecký, 2010, s. 18-19.

padne a zhroutí se. To byl případ sovětského bloku na konci 80. let. Co však bylo příčinou touhy po vnitřních reformách? Jednalo se nejen o vnější tlak Západu a eskalaci mezinárodního napětí, také se projevil přechod ke strategii osvobození Spojených států a závody ve zbrojení.⁵¹ Z toho vyplývá nepochybně silný argument, že pokud by Sovětský svaz nebyl nucen vynakládat velké finanční prostředky na stále technologicky náročnější armádní složky, jeho situace by nevyžadovala rozsáhlejší reformu. V rámci SSSR by se ekonomicky a společensky udržoval typický status quo.

Generální tajemník Michail Gorbačov se ve skutečnosti hypotetickým projektem Strategické obranné iniciativy nechal značně vykolejit (neodhadl její obtížnou realizovatelnost i ze strany samotných Spojených států). Strategická obranná iniciativa byla pro SSSR demoralizující; v sovětské říši pak nabyli tamní předáci přesvědčení, že ztratili převahu ve vojenské kapacitě. Gorbačov sám nabyl dojmu, že SSSR závody ve zbrojení prohraje, pokud nedojde k reformě sovětského hospodářského a politického systému. Bezprostředním motivem nebylo komunistický systém Sovětského svazu odstranit, pouze reformovat a tímto více posílit.⁵²

Oproti 70. létům se 80. léta 20. století ve Spojených státech odlišovala jinou zahraniční rétorikou. Reaganův předchůdce prezident James E. Carter Jr. nebyl stoupencem vzájemného soupeření o převahu v militaristické oblasti, tuto oblast nepovažoval za klíčovou, zaměřoval se především na dodržování lidských práv na Východě. Dokonce poněkud naivně prohlašoval, že Spojené státy nemusí mít nutně z komunismu sovětské říše strach. Reagan naproti tomu argumentoval, že proti moci SSSR nelze být pasivním hráčem na šachovém poli. Ostatně sám Ronald Reagan v této souvislosti s jeho osobitou notnou dávkou humoru pravil: „*Détente* – není to to, co panuje mezi farmářem a krocanem až do Dne díkuvzdání?“⁵³ Reagan tedy odmítal ustupovat před marxisticko-leninistickou ideologií, poněvadž potlačuje lidskou přirozenost a důstojnost. Nechal se několikrát slyšet, že lidé svobodní, nepodřízení totalitarismu a autoritářství, mohou vytvořit a trvale zajistit mnohem lépe fungující společnost. Sám konstatoval v roce 1981: „Západ odbude komunismus jako nějakou bizarní kapitolu lidských dějin, jejíž poslední stránky právě sepisujeme.“⁵⁴

Britský konzervativní politický komentátor John O'Sullivan, žijící nyní v Alabamě v USA, se domnívá, že vítězství Spojených států nad komunismem Sovětského svazu lze

⁵¹ FAJMON, Hynek, JOCH, Roman. Margaret Thatcherová a Ronald Reagan. 1. vydání. Lysá nad Labem: Petr Kopecký, 2010, s. 22-23.

⁵² Tamtéž, s. 22-23.

⁵³ Tamtéž, s. 20-21.

⁵⁴ Tamtéž, s. 20-21.

sledovat díky Reaganovým strategiím vedení Studené války – přes úspěšný projekt zesíleného a technologicky superiorního armádního zbrojení v podobě Strategické obranné iniciativy, dále přes podporu protisovětského hnutí v sovětsko-afghánské válce, která skončila pro Sovětský svaz neúspěšně, až po americké rozmístění balistických raket v západní Evropě. Ukázalo se mimo jiné, dle slov J. O'Sullivanova, že Reagan slavil vítězství dvojí – tj. nad Sovětským svazem a nad svými kritiky a mediálními a politickými odpůrci, kteří ztělesňovali diplomatické aspekty ústupků Sovětskému svazu, a především politiku odzbrojování se zmírňováním politických tenzí v rámci konfliktu Studené války.⁵⁵

Sovětolog Seweryn Bialer z Kolumbijské univerzity v r. 1982 prohlásil, že „v době kdy Reaganova administrativa zažívá druhý rok své existence, v příštím desetiletí nehrozí v Sovětském svazu systémová krize, jelikož tamní politická a společenská stabilita stále nevyčerpala své rezervy.“ Avšak Reagan od nástupu do Bílého domu přijal politiku – dle vytvořených směrnic o národní bezpečnosti – protisovětského rázu, aby porazil Sovětský svaz technologicko-vojenským soupeřením a ekonomicko-ideologickým argumentem nefunkčnosti komunistického zřízení.⁵⁶ Konec osmdesátých let dal poté Reaganovi za pravdu a americký kapitalismus se ukázal dominantní.

Arthur Meier Schlesinger, americký literární, sociální kritik a historik v r. 1982 prohlásil, že je pouhou iluzí si myslet, že Sovětský svaz se v nejbližší době společensky zhroutí. Stejně tak rok předtím analytik zahraniční politiky Spojených států a bývalý žurnalista časopisu *Time* Nelson Strobe Talbott, jenž se později stal členem administrativy prezidenta Billa Clintona, uvedl v časopisu *Time* své přesvědčení, že i když si někteří zastánci tvrdé linie vůči Sovětskému svazu v Reaganově administrativě (včetně prezidenta Reagana) myslí, že prosazování cíle z raných padesátých let, volajícím po vytlačení Sovětů z východní a střední Evropy, bude realizovatelné, je nutné mít na paměti, že Spojené státy pro tento cíl nemají politickou moc a vojenskou sílu. Nelson S. Talbott se po konci Studené války mimo jiné vyjádřil, že není nutno hledat složitou vědu za pádem Sovětského svazu, ten se totiž zhroutil pod svou vlastní vahou z důvodů chronických, ekonomických problémů. Sovětské impérium se dle jeho teze nerozpadlo za pomoci jakéhokoli vnějšího přičinění, rozpadlo se jen vlivem vlastních chyb a defektů své hospodářské a sociální politiky.⁵⁷ Zastánci rozhodujícího impaktu Ronalda Reagana na ukončení působnosti komunistických režimů sovětského bloku naopak tvrdí, že

⁵⁵ O'SULLIVAN, John, LOUŽEK, Marek, ed. Ronald Reagan: sto let od narození: sborník textů. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011. s. 17-18.

⁵⁶ Tamtéž, s. 17-18.

⁵⁷ Tamtéž, s. 17-18.

úspěšná americká administrativa v čele s Reaganem dokázala vojenskou silou a velkou politickou obratností Sovětský svaz předčít a podnítit urychlené změny v jeho systému.

Ale ukázali se mnozí další, jež s touto tezí Reaganova rozhodujícího vlivu na zhroucení sovětské mocnosti a komunistických režimů v Evropě nesouhlasili. Velké množství oponentů Reagana se snaží dokázat, že Sovětský svaz se zhroutil samovolně a Reagan byl ve skutečnosti jen náhodně u moci v době, kdy se samospádem sovětská říše řítila ke dnu. Dle některých komentátorů byl pouze přihlížejícím divákem sovětské destabilizace, úpadku a přestavby. Např. dle některých studií z roku 2009 profesora politických věd americké univerzity Stanford Michaela McFaula (mezi lety 2012–2014 byl americkým velvyslancem v Rusku za Obamovy administrativy) a vedle toho akademické pracovnice stanfordské univerzity Kathryn Stoner Weiss, je možné směle a zjednodušeně konstatovat, že Sovětský svaz trpěl společenskými a hospodářskými problémy tak dlouho, že v některou dobu se zhroucení muselo projevit.⁵⁸

⁵⁸ O'SULLIVAN, John, LOUŽEK, Marek, ed. Ronald Reagan: sto let od narození: sborník textů. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011. s. 17-18.

3. Vývoj Reaganovy diplomacie a postojů ve Studené válce a jeho stanoviska k Východnímu bloku

Třetí kapitola přináší nové pohledy na hypotézy potvrzující či vyvracející vliv Reaganovy administrativy na zhroucení Východního bloku a komunistických států ve střední a východní Evropě. Uvedené premisy z úvodu práce též naznačují, že definitivní výrok na základě empiricko-analytického zkoumání v určitém případě ani nemusí být s nevratnou jistotou formulován. Jednoduše premisy potvrzující nebo negující Reaganovo ovlivnění konce Studené války mohou zůstat v rovnováze. Neexistuje převaha důkazů ani u jedné premisy či teze.

Než přišel Reagan do Bílého domu, byl známý svou kritikou všech třech předchozích administrativ. Je zajisté logické, že se distancoval od svého přímého soupeře, kterého vyzval na boj o prezidentské křeslo, Jimmyho Cartera, to je realitou každého prezidentského kandidáta ve Spojených státech, tím spíše, je-li z opoziční strany. Ovšem Reagan nešetřil kritikou ani Nixonovu či Fordovu administrativu, především se pustil do křížku s politikou détente jeho republikánských kolegů Richarda Nixona a Henryho Kissingera, přičemž Kissinger sloužil jako ministr zahraničních věcí jak v Nixonově, tak později i Fordově administrativě. Toto rozsáhlé zamítnutí strategií předchozích amerických vlád ze strany Reagana vedlo k mnoha spekulacím, že Ronald Reagan značně vybočuje ze zavedeného schématu a pořádku americké politiky, ustanovené po skončení konfliktu Druhé světové války. Spekulovalo se značně o jeho zjevné nové taktice zadržování Sovětského svazu. Dokonce se objevily teze, že hodlá strategii zadržování nahradit již zmíněnou politikou tzv. osvobození, rozvedenou do ještě více konfrontačních politických receptů amerického filosofa a politického teoretika Jamese Burnhama, volajícím po postavení se SSSR a jeho celkové likvidaci. Někteří odpůrci se ovšem domnívali, že to je pouze rétorické klamání, zato někteří se obávali apokalyptického jaderného konfliktu, pokud by byla taková strategie a taktika realizována.⁵⁹

Reagan měl bezesporu nejvíce skeptický pohled na komunismus ze všech předchozích amerických prezidentů. Pozoruhodnou skutečností je, že Reagan byl přesvědčený o brzkém rozpadu sovětského bloku a vítězství USA ve Studené válce, i přes skutečnost, že dokonce i ten nejvíce vzdělaný a znalý vědátor, tvrdil pravý opak. Reagan označoval Sovětský svaz jako chorého medvěda, u něhož nebylo otázkou, zda se zhroutí, ale pouze kdy se tak stane. Z velké části to přičítal sovětskému centrálnímu plánování, přemrštěnému vojenskému zbrojení a

⁵⁹ ZAKARIA, Fareed. The Reagan strategy of containment. *Political Science Quarterly*, 1990, roč. 105, č. 3, s. 373-395.

rozbujele byrokracii. Byl přesvědčen, že tak jako každý jiný vnitřně a latentně slabý systém politického uspořádání státu, má SSSR tendenci ukazovat vojenskou sílu, která je ovšem zastíracím manévrem reálné slabosti celého politického systému a celé země, jež je rigidně bez perspektivy růstu prosperity a projevuje se její neinovativnost.⁶⁰

Přibližně v období prvních medializovaných veřejných projevů R. Reagana na téma, že sovětský komunismus není s to být „Západu“ rovným soupeřem v mocenském střetávání bipolárního světa Studené války, se s tímto paradigmatem potýkali v soukromých kruzích vůdčí představitelé a funkcionáři Sovětského svazu a celého sovětského bloku. Z rozhodnutí sovětských špiček vyplynula enormní snaha o vojenské zbrojení a náklady na armádu SSSR byly se stoupající intenzitou. Náklady nakonec přispěly k tomu, že v některých aspektech armádních složek dosáhl Sovětský svaz převahy nad Spojenými státy. Stoupence aktivnějšího odporu proti sovětské velmoci tento fakt ještě více elektrizoval.

3.1 Veřejná činnost Ronalda Reagana před prezidentským mandátem ve Spojených státech

Ve velmi podobném duchu jako univerzitní projev Winstona Churchilla, který se uskutečnil ve Westminster College amerického státu Missouri ve Fultonu roku 1946, se nesl jeden z prvních doložených veřejných projevů Ronalda Reagana. Tento projev Reagana se dotýkal primárně obav ze sovětské rozpínavosti a šíření komunismu. Přednesl jej v sousední fultonské univerzitě – William Woods University na počátku své veřejné angažovanosti ve svých 41 letech roku 1952. Řeč pronesená tamním studentům na závěr školního roku se týkala amerického boje za tradiční hodnoty a hlasitého apelování na americkou povinnost čelit hrozbě Sovětského svazu a zvítězit ve jménu důstojnosti každé lidské bytosti. Již zde se projevuje Reaganova typická teorie argumentace a řečnická schopnost, stavící na obhajobě amerických hodnot důstojnosti. Tak jako bylo dosaženo vítězství nad hitlerismem a v konečném důsledku nad každým dobyvatelem a agresorem v historii, usilujícím o světovládu, Reagan zdůraznil americký excepionalismus a přesvědčení o „Božím plánu“ s Amerikou, která musí usilovat o svobodu a důstojnost každého člověka. Proto Reagan prosazoval teorii diametrálně odlišnou od politiky détente a usmiřování, přesvědčen, že Amerika je povinna se postavit sovětské komunistické hrozbě explicitním odporem.⁶¹

⁶⁰ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. National Review, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

⁶¹ SCHWEIZER, Peter. Reaganova válka. Praha: IDEÁL, 2007, s. 44-45.

Reagan byl v době před Druhou světovou válkou a po ní stoupencem americké obnovy hospodářství po Velké hospodářské krizi – tzv. Nového údělu a horlivě podporoval Franklina D. Roosevelta a Harryho S. Trumana. Od mládí tíhl k americké Demokratické straně a oceňoval její humanitní poselství, netoleranci k rasové diskriminaci a boj s chudobou. Studená válka po Druhé světové válce v době padesátých let dvacátého století byla teprve ve svých počátcích, ale již tehdy se nemilosrdně projevovalo oboustranné vyzbrojování armád. Tehdejší prezident Dwight D. Eisenhower později na toto období reagoval následovně ve svém slavném projevu o „Železném kříži a příležitosti k míru,“ proneseném 16. dubna roku 1953: „Závody ve zbrojení odčerpávaly životní energii jak kapitalismu, tak komunismu. Bylo to plýtvání silou, které brání americkému i sovětskému systému, nebo jakémukoli jinému systému dosáhnout skutečné hojnosti a štěstí lidí na zemi.“⁶² Eisenhower se ve snaze zamezit soutěžení ve zbrojení rozhodl, limitovat jakoukoli snahu o dosažení americké převahy. Srovnávání sil v oblasti vojenství nepatřilo mezi cíle jeho administrativy. Jeho koncepce se zaměřovala na „udržení dostatečného armádního arsenálu k odstrašení případné agrese.“⁶³

Jakmile byl zvolen prezidentem, zvítězila administrativní direktiva, která pravila, že osvobození tzv. sovětských klientských států středo-východní Evropy není reálné a skýtá potenciální nebezpečí konfliktu. Tato Eisenhowerova strategie ovšem přidávala Moskvě na sebevědomí a budoucnost se Sovětskému svazu jevila optimisticky. Je to mj. patrné i z vyjádření tehdejšího člena politbyra Kremľu, citují: „Není možné si nevšimnout – a uvědomují si to i naši nepřátelé, – že Sovětský svaz od roku 1953 dosahuje v zahraniční politice velkých úspěchů... Mezinárodní autorita Sovětského svazu jako vůdčího státu v boji za mír a bezpečnost, jako přítele všech národů, které bojují proti imperialistům za mír a bezpečnost, a přítele všech národů, které bojují proti imperialistům za národní nezávislost a svobodu, nezměrně vzrostla...“ Nový vůdce SSSR Nikita Chruščov byl sebevědomý v případě ozbrojeného konfliktu se Západem a věřil, že strach je nejdůležitějším faktorem celé Studené války: „Kdyby došlo ke konfliktu,“ vyjadřoval se na tajné schůzce v roce 1958 k polským představitelům komunistické strany, „je jim docela jasné, že dokážeme Západní Německo srovnat se zemí. Budou rozhodovat první minuty války... Jejich území je malé – Západní

⁶² EISENHOWER, Dwight D. Chance for Peace. [online]. University of Virginia millercenter.org, projev z 16. dubna 1953 [cit. 26. listopadu 2018]. Dostupné na <<http://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/april-16-1953-chance-peace>>.

⁶³ EISENHOWER, Dwight D. The Government Papers of January 3: 1958. [online]. Dwight Eisenhower Presidential Library eisenhower.archives.gov, projev z 3. ledna 1958 [cit. 26. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.eisenhower.archives.gov/research/finding_aids/e.html>.

Německo, Anglie, Francie, – stačí doslova pár bomb, a ty v prvních minutách války rozhodnou.“⁶⁴

V tomto období nebyly vyhlídky Spojených států na možnosti ukončit Studenou válku a zastavit rozpínavost sovětského impéria právě příznivé. Ronald Reagan se začal veřejně angažovat během průběhu padesátých let. V té době pracoval pro společnost General Electric, která mu nabídla roku 1952, aby uváděl večerní televizně vysílaný pořad *Divadlo General Electric*. Smlouva o pracovní činnosti zahrnovala vedlejší aktivity, Reagan se stal neoficiálním vyslancem společnosti. Byl povinen v dlouhých pracovních dnech a týdnech objíždět vlakem podniky GE, mluvit s dělníky a po celé zemi pronášet veřejné projevy a proslovy. To, co utvářelo Reaganův zájem o věci veřejné a celou americkou (i světovou) společnost, vyplývalo přirozeně nejen z jeho povolání známého televizního a filmového herce v Hollywoodu, ale také z jeho předchozích pracovních náplní, kdy ve svých mladších letech byl úspěšným moderátorem v rozhlasových stanicích.

Reagan si dobře uvědomoval, že Chruščov a tehdejší Sovětský svaz využívá strach jako nejmocnější zbraň, spolu s řízenou sovětskou propagandou. Nesouhlasil s Eisenhowerovou politikou ustanovující pasivní modus vivendi. Když SSSR napadl Maďarsko s úmyslem potlačit protikomunistickou revoluci v Budapešti v roce 1956, byl Reagan nesouhlasně zaskočen tím, že Spojené státy nepodnikly žádné odvetné opatření. I přes usilovné volání maďarských revolucionářů o pomoc „světu“ se jim žádné pomoci nedostalo, a Reagan s těmito obyčejnými lidmi, usilujícími o svobodu, velmi soucítil. Reagan otevřeně prohlásil v jednom ze svých projevů, že je nutné pustit se usilovně do boje proti sílícímu pronikání komunistů do amerického národa a po celém světě. Oproti vyjednávání smluv s Moskvou musí Spojené státy, vyjádřil se několikrát Reagan, vyvíjet tlak na Kreml a donutit Sovětský svaz k souboji na dálku. Spojené státy disponují nejvýkonnějším ekonomickým aparátem na světě, což se o ruském a čínském „moderním feudalismu“ říci nedá, pravil Reagan.⁶⁵

Po Karibské krizi a zavraždění prezidenta J. F. Kennedyho, Reagana velmi proslavil ve Spojených státech projev na podporu B. Goldwatera, jenž byl kandidátem Republikánské strany na prezidenta. Projev byl oceněn napříč Spojenými státy v médiích a mezi novináři. „Bezpečnost nelze koupit někde na jarmarku,“ podotkl Reagan a dále hovořil k veřejnosti, „od hrozby jaderné zbraně se nikdy neosvobodíme naší vlastní nemorálností tím, že sdělíme miliardy lidských bytostí za železnou oponou, aby se vzdali snů o svobodě, neboť my chráníme

⁶⁴ SCHWEIZER, Peter. Reaganova válka. Praha: IDEÁL, 2007, s. 32-33.

⁶⁵ Tamtéž, s. 36-37.

vlastní kůži a uzavřeme dohodu s těmi, kdo vás zotročují... Uvědomíme si, že zadržování Sovětského svazu za účelem zdánlivého klidu, je pouhou novou politikou appeasementu, která nabízí nikoli volbu míru nebo války, ale jen volbu kapitulace nebo boje. Pokud se rozhodneme neustále jen přizpůsobovat SSSR a neustále ustupovat, tak nakonec budeme muset čelit požadavku poslednímu – ultimátu.“⁶⁶

Administrativy presidentů Lyndona Johnsona a Richarda Nixona nebyly příliš úspěšné – v interních ani externích záležitostech USA. Došlo k přehodnocení světové situace a "Policy of Containment George F. Kennana" (zadržování komunismu) bylo viděno Nixonovou administrativou jako záležitost minulých konfrontačních let. Americká zahraniční politika byla koncepčně ustanovena na vizi nového světového uspořádání rovnováhy sil velmocí, čímž se měl zajistit světový mír odklonem ze zastrasování a válečných hrozeb. Na straně Sovětského svazu však panovaly diametrálně odlišné plány. Vůdce SSSR Brežněv na sklonku šedesátých let zosnoval strategii na novou výstavbu sovětského vojenského arsenálu s konečným cílem předstihnout Spojené státy. Tato taktika měla také odčinit potupnou „porážku“ Nikity Chruščova v Kubánské raketové krizi. Brežněv se hodlal stát vůdcem dominantní síly v následujících letech Studené války. Politbyro a vůdce KSSS se shodli na vybudování největší vojenské síly, jaká byla v tu danou chvíli možná, což představovalo až třetinu výdajů celého hrubého domácího produktu Sovětského svazu. Cílem bylo převážit přibližnou armádní rovnováhu ve prospěch SSSR – v oblastech konvenčních i nekonvenčních zbraní. Brežněv sám si uvědomoval, že takové zbrojení vytváří velké břímě pro ekonomiku Sovětského svazu. Kromě pozemních a leteckých sil Sovětský svaz budoval mohutné loďstvo, které se začalo vyrovnávat americkému, přičemž velká většina sovětské inteligence nyní byla organizačně vázána na výzkumnou a tvůrčí činnost v oblastech vojenské techniky.⁶⁷

Nixonova politika ústupků Sovětskému svazu dodávala sovětskému generálnímu štábu patriční sebevědomí, neboť též smlouva Nixonem a Brežněvem ujednaná r. 1972 o omezení strategických zbraní, která na několik let zamezila výrobě a stavbě nových útočných raket ("Strategic Arms Limitation Talks") a smlouva týkající se protibalistických raketových systémů ("Anti-Ballistic Missile Treaty"), striktně omezující rozmístění raketových obranných systémů, vytvořila v Sovětském svazu podhoubí pro agresivní politické jednání a potencionální expanzi do zemí Třetího světa. Zatímco Richard Nixon viděl za oběma smlouvami nezbytné kroky pro

⁶⁶ REAGAN, Ronald. "A Time for Choosing". [online]. University of Virginia millercenter.org, projev z 27. října 1964 [cit. 30. listopadu 2018]. Dostupné na <<https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/october-27-1964-time-choosing>>.

⁶⁷ SCHWEIZER, Peter. Reaganova válka. Praha: IDEÁL, 2007, s. 66-67.

vybudování nové mírové éry mezi oběma velmocemi, na straně Sovětského svazu se mluvilo o velkých amerických ústupcích, aniž by se Sovětský svaz musel vzdát čehokoli ve smyslu protiakce či ustoupení. Reagan nebyl později proti odzbrojování raketových systémů a balistických jaderných hrozeb, avšak pod podmínkou, že SSSR odstraní své rakety s tzv. bojovými jadernými hlavicemi středního doletu SS-20 z východní Evropy (instalované roku 1976), namířené proti západoevropským metropolím.⁶⁸

Zde se domnívám, že je vhodné připomenout Reaganův konkrétní pohled na toto tradiční přizpůsobování se nepřátelskému státu, vedené Nixonem a Kissingerem, jelikož Reagan osobně prosazoval pohled přesně opačný. Reagan mluvil o *détente* jako o americké utopické představě, kdy Amerika je ve Studené válce náchylná k tomu, se řídit představou dosažení míru jen v případě vyhnutí se přímým konfrontacím, koncepcí nazývanou „politika přizpůsobení se druhé straně.“ Reagan několikrát tyto domnělé teorie považoval za hrubé zmýlení.

Jednoho z největších překlepů předvolebních prezidentských kampaní a debat ve Spojených státech v celé historii země se dopustil prezident Gerald Ford, který během debaty s Jimmy Carterem roku 1976, kdy se Ford ucházel o druhé funkční období, pronesl na dotaz moderátora, zda se vztahy se Sovětským svazem nevymkly kontrole, nechvalně známou větu, že žádná sovětská dominance ve skutečnosti nad východní Evropou nepanuje a za jeho administrativy ani panovat nebude.⁶⁹ Ronald Reagan proti Fordovi těsně neuspěl v primárních republikánských volbách, avšak nezastíral svou kritiku k Fordově administrativě, jež nastoupila po odstoupivším Richardu Nixonovi. Reagan vytýkal neustále dokola politiku ustupování, kterou Ford realizoval s vlastním přesvědčením o její jisté prospěšnosti, přičemž podmaňování východoevropských zemí Sovětským svazem na rozdíl od Forda považoval Reagan za velký problém pro Evropu.

Reagan se nechal veřejně několikrát slyšet, že Spojené státy americké za SSSR zaostávají ve vojenských kapacitách a armádní výzbroji. Jeho kritika politiky *détente* byla již všeobecně známá, a tak se pustil otevřeně do polemiky s obchodními smlouvami se Sovětským svazem s obavou, že takto Spojené státy škodí pouze sami sobě, pokud nepřímo pomáhají sovětské ekonomice v jejich nekalých záměrech. „Přestaňme s nimi obchodovat a nechme jejich systém padnout. A mezitím nakupujme od našich farmářů obilí, abychom sovětský lid

⁶⁸ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. *National Review*, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

⁶⁹ GRAHAM, David A. The Myth of Gerald Ford's Fatal 'Soviet Domination' Gaffe [online]. *theatlantic.com*, 2. srpna 2016 [cit. 28. listopadu 2018]. Dostupné na <<https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/08/the-myth-of-gerald-fords-disastrous-soviet-domination-gaffe/493958/>>.

nakrmili sami, až bude svobodný.“⁷⁰ Reaganova další slavná slova v tomto smyslu jsou, cituji: „Nic neprokazuje selhání marxismu lépe než neschopnost Sovětského svazu vyrobit zbraně pro své mocenské ambice a zároveň zajistit každodenní potřeby svých lidí.“⁷¹

Během guvernérských let v Kalifornii se Ronald Reagan velmi zajímal o vývoj nových zbraňových systémů, především obranných, navštěvoval např. Národní laboratoř v Los Alamos (tj. primární Národní vědecká laboratoř pro národní bezpečnost Spojených států, pozn. autor) nebo kalifornskou laboratoř Lawrence Livermore založenou při Kalifornské univerzitě v Berkeley poblíž města San Francisco. I když sám Reagan válku nikdy neprosazoval a chtěl nastolit světový mír, uvědomoval si jako mnozí jiní, že války bývají nevyhnutelné, jak praví světová zkušenost minulých let s mnoha agresivními státy. Vedle toho se věnoval četbě o samotné Studené válce – zajímal se o téma povahy komunismu a mezinárodních světových smluv. Např. jej ovlivnila kniha jeho přítele Laurence W. Beilensona, který sloužil jako spojovací důstojník za druhé světové války a vydal spis "A History of the Performance of Political Treaties by the United States and European Nations: The Treaty Trap," jehož leitmotivem byla nefunkčnost smluv o kontrole zbrojení, sjednaných mezi státy světa ve dvacátém století, jelikož ty se těmito smlouvami řídí z pravidla tehdy, je-li to v jejich národním zájmu. Beilenson dále vydal publikaci, která ovlivnila pozdější Reaganovu doktrínu, "Power Through Subversion" pojednávající všeobecně o komunistické podvratné činnosti, kterou komunistická moc využívá k dosažení svých plánů a cílů, přičemž Beilenson přišel s řešením oplácet Sovětskému svazu stejnou mincí – tedy shlížet z pozice síly a podporovat povstalecké skupiny a disidenty rebelující proti komunistickému nátlaku SSSR ve třetích zemích (pokud by byl zjevný agresor, tak i materiálem, zásobami a zbraněmi).⁷²

Pochybnosti okolo Reagana že bude úspěšným státníkem byly velké. Někteří odpůrci jej považovali až za nebezpečného podněcovatele války, jenž nemá žádné zahraniční zkušenosti. Ovšem dle některých literátů a odborníků politických věd získal svou četbou Reagan paradoxně stejně hluboké povědomí o komunismu, jako měl sám Alexandr Solženicyn. Svou trpělivostí, potřebnou improvizací a neochvějnou vizí v sílu svobodného národa a svobodného jedince jako takového, Reagan vytvořil jeden z nejvíce oslnivých diplomatických

⁷⁰ REAGAN, Ronald, SKINNER, Kiron K., ANDERSON, Annelise. Reagan In His Own Hand: The Writings of Ronald Reagan that Reveal His Revolutionary Vision for America. New York: Free Press, 2001. s. 454-455.

⁷¹ Tamtéž, s. 454-455.

⁷² SCHWEIZER, Peter. Reaganova válka. Praha: IDEÁL, 2007, s. 88-91.

výkonů v historii politiky. Podle Margaret Thatcherové např. Reagan zvítězil v celé Studené válce, aniž by padl jediný výstřel.⁷³

⁷³ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. *National Review*, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

4. Období první Reaganovy administrativy a vliv na ukončení komunistických režimů v Evropě

Ve středu zájmu kapitoly je role první Reaganovy administrativy na postupné ukončení Studené války před nástupem Michaila Gorbačova. Kapitola se pokusí ukázat také fakt, že Reaganova administrativa nehrála pouze pasivní roli v kontextu ukončení Studené války. Během první administrativy Reagana byl ministrem zahraničních věcí Spojených států Alexander Haig, který hned jakmile se ujal svého mandátu, podal vyjádření, že Sovětský svaz v současné době je největším světovým geopolitickým antagonistou Spojených států a představuje zdaleka největší hrozbu pro mezinárodní mír.⁷⁴ Jeho nástupce ve funkci ministra zahraničí stále během prvního volebního období Reagana – George Shultz se jal instruovat výbor pro zahraniční vztahy amerického senátu o tom, že Sovětský svaz představuje největší riziko pro stabilitu a pořádek mezinárodního systému. Dále prohlásil, že jakékoli vměšování sovětské strany do americké politiky považuje za nepřijatelné. Vedle toho roku 1983 se Shultz nechal slyšet na půdě administrativy, že Spojené státy musí nutně podporovat kohokoli, kdo by měl snahu sovětský komunistický systém přivést ke změnám nebo lepším alternativám.⁷⁵

Reaganova administrativa po získání mandátu odkazovala na masivní sovětské zbrojení od šedesátých let dvacátého století, které bezprecedentně ohrožuje americkou bezpečnost. Jako reakci administrativa prosazovala podstatné navýšení vlastních armádních prostředků. Reagan neváhal konstatovat, že se jedná o ofenzivní a agresivní politiku Sovětů na mezinárodním poli. Dle jeho přesvědčení: „Sovětský svaz se uchýlil ke zdaleka nejrozsáhlejšímu armádnímu zbrojení v historii lidstva,“ prohlásil. „Nejedná se o defenzivní zbrojení vlastní bezpečnosti, tento sovětský akt je ze své podstaty útočný.“⁷⁶ K tomu podotkl Reagan, že naproti tomu celý Západ armádní složky od 70. let postupně redukoval, což vedlo k nebezpečné nevyváženosti sil na poli vojenství a armád. Prohlásil na toto téma v roce 1982, že sovětská armáda disponuje vojenskou převahou: „Je nyní čirou pravdou, že Sovětský svaz americkou armádu svou silou převyšuje. To s sebou přineslo rizika a zranitelnost.“⁷⁷ Ministr zahraničí Alexander Haig od

⁷⁴ FISCHER, Beth A. Toeing the Hardline? The Reagan Administration and the Ending of the Cold War. *Political Science Quarterly*, 1997, roč. 112, č. 3, s. 477-496.

⁷⁵ MILES, Simon. US Foreign Policy in the Reagan Presidency. [online]. oxfordre.com, říjen 2018 [cit. 28. listopadu 2018]. Dostupné na <<http://oxfordre.com/americanhistory/view/10.1093/acrefore/9780199329175.001.0001/acrefore-9780199329175-e-540>>.

⁷⁶ REAGAN, Ronald. Remarks at Rancho del Cielo. *Weekly Compilation of Presidential Documents*, 1981, roč. 81, č. 17, s. 874-875.

⁷⁷ REAGAN, Ronald. News Conference. *Weekly Compilation of Presidential Documents*, 1982, roč. 82, č. 18, s. 410-411.

počátků své funkce prohlašoval, že Spojené státy trvají na tom, aby Sovětský svaz vynakládal méně nákladů rozpočtu na zbrojení a více investoval do potřeb vlastních lidí. Také se vyjádřil, aby Sovětský svaz zvážil nejen škrty ve svém armádním rozpočtu, ale projevil více volnosti podrobeným státům střední a východní Evropy.⁷⁸

Na první prezidentově tiskové konferenci v budově vládního úřadu, několik dní po inauguraci, dostal Reagan otázku položenou tamními novináři na problematiku kontroly zbrojení a zorganizování nejbližšího summitu se sovětskou delegací. Reagan odpověděl, že smlouva o kontrole zbrojení pro něj v této fázi není prioritou. Své stanovisko vysvětlil tím, že podepsané smlouvy mezi americkou a sovětskou stranou pro Sověty prakticky nic neznamenají, mají tendence je obcházet. Reagan zde připomněl sovětskou deklaraci z minulosti, která praví, že jediná morálka, kterou SSSR uznává, je služba jejich vlastnímu zájmu, čímž podle názoru Reagana si sovětská delegace vyhrazuje právo spáchat a ospravedlnit jakýkoli zločin.⁷⁹ Již z tohoto prohlášení je patrné, že Ronald Reagan se nesmírně liší od svých předchůdců v Bílém domě. Strategie Reaganem zaměřená na SSSR, aby s její pomocí mimo jiné uspíšil rozpad Východního bloku a pomohl liberalizovat komunistické státy střední a východní Evropy, se tedy ukázala být diametrálně odlišnou od politiky usmiřování. Reagan se domníval, že Sovětský svaz bude rozumět pouze hrozbě vojenské síly. Je dosti pravděpodobné, že tomu tak na sovětské straně skutečně bylo.

Ve svém projevu v Londýně v Britském parlamentu 6. června 1982 Reagan mimo jiné řekl: „V jistém ironickém smyslu měl Marx pravdu. Jsme svědky velké revoluční krize v dnešní době – požadavky ekonomického řádu přímo kolidují s požadavky řádu politického. Avšak krize neprobíhá na nemarxistickém Západě, ale v domově marxismu-leninismu – v Sovětském svazu. Je to SSSR, který jde proti proudu dějin, když upírá lidskou svobodu a lidskou důstojnost svým občanům. Těžkým břemenem pro sovětský lid je konstantní srážení ekonomického růstu, kombinovaného s růstem vojenské produkce. Rozklad sovětského experimentu by pro nás proto neměl být překvapením. Rozměry tohoto sovětského neúspěchu jsou ohromující: Stát, který zaměstnává jednu pětinu svého obyvatelstva v zemědělství, není schopen zajistit dostatek plodin a potravin pro všechny své obyvatele. Pokud by neexistoval v Sovětském svazu ten jediný malý soukromý sektor, tolerovaný právě v sovětském zemědělství, země by mohla být na pokraji hladomoru.“⁸⁰

⁷⁸ HAIG, Alexander. Interview with The Wall Street Journal. Department of State Bulletin, 1981, roč. 81, č. 2054, s. 24-25.

⁷⁹ CANNON, Lou. President Reagan: The Role of a Lifetime. New York: Simon and Schuster, 1991. s. 282-283.

⁸⁰ REAGAN, R. President Reagan's Speech to the British House of Commons [online]. reaganlibrary.gov, 8. června 1982 [cit. 28. listopadu 2018]. Dostupné na <<https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/60882a>>.

4.1 Strategie o třech pilířích na omezení vlivu SSSR v průběhu Reaganovy administrativy

Během prvních tří let v čele Spojených států Reagan implementoval tzv. neoficiální strategii o třech pilířích na omezování vlivu SSSR ve Třetím světě, kde byl Sovětský svaz dlouhodobě expanzivní, jakož i na omezení sovětského vlivu na evropské státy, jež se nacházely v sovětském područí. Nejprve americká strana podmiňovala udržení a zlepšení americko-sovětských vztahů jen v tom případě, že se SSSR zřekne své útočné a výbojné politiky ve světě. Pokud SSSR neukáže jakýkoli náznak ochoty změnit své dosavadní agresivní směřování a výbojnost, tak americká strana nebude se Sovětským svazem „zasedat u jednoho stolu.“ Bude se stavět v bilaterálních vztazích se SSSR k Sovětskému svazu nekompromisně a bez ústupků. Jedním z takových opatření ze strany Washingtonu je, že jakékoli obchodní styky a finanční pomoc Sovětskému svazu bezprostředně končí, pokud by SSSR nepřikročil ke zmírnění svého imperialistického jednání ve světě.⁸¹

Jedním ze základních bodů této strategie Reaganovy administrativy ve vztahu k sovětské říši byla nová rétorika u obchodních aktivit, kdy Spojené státy nyní v žádném případě neumožní – dle vyjádření administrativy – obchod se SSSR v oblastech moderních technologií, hardwaru, moderních výkonných počítačů apod., jelikož nehodlají Sovětskému svazu ulehčovat jeho masivní vojenskou výstavbu.

Reaganova administrativa tímto nepochybně vytvářela na sovětskou stranu určitý nátlak, na který z předchozích let a minulých amerických vlád nebyla zvyklá. Sám Reagan podmínil setkání se sovětským vůdcem Brežněvem tím, že SSSR vskutku změní své dosavadní imperialistické smýšlení, přičemž uvedl Afghánistán jako příklad sovětské zahraniční politiky, kterou ta americká nebude více tolerovat. Apeloval na SSSR, aby se stal členem států světového společenství, mír vyznávajících a mír ochraňujících zemí.⁸² V tomto smyslu dávaly Spojené státy Sovětskému svazu dlouhodobě za příklad Helsinské setkání z roku 1975 a tzv. Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Negociace na summitech nejprve s L. I. Brežněvem a později i s Jurijem Andropovem byly prozatímně zamítnuty, avšak Reagan se nevyhýbal novým jednáním a rokovaním na téma omezování strategických útočných zbraní.

⁸¹ FISCHER, Beth A. Toeing the Hardline? The Reagan Administration and the Ending of the Cold War. *Political Science Quarterly*, 1997, roč. 112, č. 3, s. 477-496.

⁸² REAGAN, Ronald. Interview with Walter Cronkite. *Department of State Bulletin*, 1981, roč. 81, č. 2049, s. 9-10.

Dalším ze zmiňovaných tří pilířů strategie Reaganovy administrativy na zatlačování moci Sovětského svazu, byla tzv. revitalizace americké vojenské síly. Prezident Reagan navrhl rozsáhlý růst vojenského rozpočtu se zvyšováním výdajů na obranu o 7 procent každoročně od r. 1981 do roku 1985. Výdaje na obranu měly přesáhnout až 30 procent výdajů federálního rozpočtu během příštích 4 let, plánoval od začátku svého mandátu Reagan. Posílena měla být armádní strategická síla, bojová pohotovost, mobilita a všeobecná kompetentnost armády. Navíc v roce 1983 Reagan zahájil program Strategické obranné iniciativy ve fázi vědeckého výzkumu. Stále se domníval, že sovětské vyzbrojování je cíleno na ofenzivní plány SSSR a hodlal vytvořit obranu proti případnému jadernému útoku. Tato jeho taktika obranného systému měla zmírnit a zastavit sovětskou převahu SSSR nad USA.⁸³ Reaganova administrativa také hlasitě podporovala rozhodnutí NATO z r. 1979 o rozmístění raket s jadernými hlavicemi v západní Evropě, čímž reagovalo na sovětské rakety SS-20. Tato iniciativa Reaganovy administrativy měla za cíl strážít mezinárodní stabilitu a mír.

Dle zjištěných statistik Spojených států v průběhu konfliktu Studené války mezi USA a SSSR – za Reaganovy administrativy – bylo na sovětské straně přes 5500 strategických raket s možností instalace jaderných hlavic, zatímco na straně USA bylo mírně přes 2000 těchto strategických zbraní. Reaganova administrativa požadovala snížení sovětského arsenálu v této oblasti o polovinu, jinak hrozila tím, že nebude se SSSR jednat o dalších smlouvách o odzbrojování. Všeobecně zastřešujícím prvkem v oblasti strategie Reaganovy administrativy na zadržování vlivu Sovětského svazu byla nevstřícnost a neochota k přistoupení na nové smlouvy o odzbrojování obou mocností, pokud Sovětský svaz neprojeví vůli skutečně redukovat svůj armádní potenciál.

V lednu 1984 Reagan pronesl překvapivou řeč na téma americko-sovětských vztahů, jež obsahovala změny. Projev byl vysíláný po celém světě a měl přeměnit situaci toho, jaké největší nebezpečí pro americkou bezpečnost se ve světě skrývá. Reagan nyní nepovažoval za největší nebezpečí pro Spojené státy permanentní a enormní sovětské zbrojení a expanzivní politiku, ale samotnou hrozbu jaderné války ve světě. Hrozba války necílila na žádnou konkrétní zemi, ale byla myšlena všeobecně. Reagan si stanovil nyní zdaleka největší prioritu své budoucí administrativy – a to eliminovat jakékoli politické kroky podněcující krize, které by mohly skončit válkou.⁸⁴

⁸³ FISCHER, Beth A. Toeing the Hardline? The Reagan Administration and the Ending of the Cold War. *Political Science Quarterly*, 1997, roč. 112, č. 3, s. 477-496.

⁸⁴ Tamtéž, s. 477-496.

5. Období druhé Reaganovy administrativy a vliv na ukončení komunistických režimů v Evropě

Kapitola implicitně poukazuje na to, že Reaganův vztah k Sovětskému svazu se změnil po jeho prvním setkání s novým vůdcem Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu. Navíc toto setkání Ronalda Reagana a Michaila Gorbačova na summitu v Ženevě roku 1985 mělo klíčový význam na konečném úpadku Sovětského svazu. Reagan se přesně v souladu s předpoklady Gorbačovovi zmínil o znepokojení Spojených států se sovětským vpádem do Afghánistánu, vraždění tamních civilistů a celkovém destabilizujícím účinku sovětské přítomnosti v zemi, což Spojené státy nehodlají akceptovat a tolerovat. „Je to genocida a jedině Vy máte v kompetenci to zastavit,“ obrátil se Reagan na Gorbačova. „Nehodláme nečinně přihlížet tomu, jak si vytváříte vojenský arsenál s úmyslem získat v armádních prostředcích převahu. Můžeme se shodnout za oba národy na redukování vojenského potenciálu, nebo přistoupíme na závody ve zbrojení, ve kterých, jak víte, nás neporazíte,“ pokračoval Reagan směrem ke Gorbačovovi, který byl slovy poměrně zaskočen.⁸⁵ Reagan dále zkritizoval Gorbačovovi neustálé sovětské porušování lidských práv, okupaci střední a východní Evropy a podporu komunistických revolucionářů celého světa.

Reagan považoval okupaci východní Evropy za sovětskou agresi, jako ostatně všechny sovětské vpády na cizí území. Také zastával názor, že výsledkem předchozí politiky dalších vln uvolňování napětí jeho předchůdců mezi lety 1974–1980 byl jen rozmach komunistického vlivu v jihovýchodní Asii v Kambodži, Laosu, dále na Blízkém východě v Afghánistánu, v jižním Jemenu, v Africe v Angole, Etiopii a Mosambiku a v dalších částech světa, jako např. v Grenadě a Nikaraguy.⁸⁶ Reaganova kritika politiky Sovětského svazu bezesporu Gorbačova ovlivnila, i z toho důvodu, že si Gorbačov uvědomoval sovětskou doslova neutěšenou situaci doma i v zahraničí.

Podle některých odborníků na konec Studené války je poměrně pravděpodobné, že Kreml byl i díky politice Reagana pod tak velkým tlakem, že jmenování umírněného Gorbačova do čela SSSR bylo důsledkem nové americké strategie, opoziční dřívějším ústupkům Sovětskému svazu. Dle jednoho z mnoha zahraničně-politických poradců v SSSR Georgije Šachnazarova byla volba Gorbačova generálním tajemníkem výsledkem vnitřních problémů na

⁸⁵ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. *National Review*, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

⁸⁶ PETŘÍK, Lukáš. Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 221-222.

domácí scéně a energického a neústupného postoje Ronalda Reagana. Hlavním důvodem byla ovšem upadající pozice Sovětského svazu ve světě a snaha o reformy, které by vedly k vyrovnání se Sovětského svazu znovu stabilitou a významem Spojeným státům.⁸⁷ Zde se domnívám, že by se dalo s jistou nadsázkou konstatovat, že Sovětský svaz si uvědomil ztrátu svého supervelmocenského postavení, které nyní zastávaly pouze Spojené státy. Byla zde nepochybně snaha o nabytí ztraceného sebevědomí v Sovětském svazu. Gorbačov poté na summitu v Reykjavíku roku 1986 přijal Reaganův termín "Zero Option," volající po odzbrojení a úplném odstranění některých druhů zbraní (primárně nukleárních zbraní) na obou stranách bipolárního světa. Ovšem Gorbačov měl k tomuto podmínku rušení amerických projektů strategických obranných systémů a štítů (Strategické obranné iniciativy), na což Reagan nehodlal přistoupit.⁸⁸

Americko-sovětské vztahy poté po Ženevském summitu a summitu v Reykjavíku nabraly rychlý spád. Gorbačov, jenž měl v té době důvěru všech tří klíčových sovětských institucí – ministerstva zahraničí, KGB a ozbrojených složek SSSR – sám konstatoval, že jediný způsob, jak uvolnit potřebné prostředky na reformu tíživé ekonomické situace v Sovětském svazu, bude zamezení nejvíce nákladných konfliktů ve Třetím světě a redukování počtu zbraní a omezení armádních programů.⁸⁹ Již před summitem Gorbačov přišel s návrhem snížit počet jaderných hlavic obou antagonistů na polovinu. Vědom si toho, že SSSR si další budování armádní síly nemůže dovolit, přijal Gorbačov r. 1986 plán na rozsáhlé odzbrojování a eliminaci jaderné výzbroje a balistických střel ve třech fázích do roku 2000.⁹⁰

Roku 1987 Gorbačov opustil svůj doposud neměnný požadavek na americké opuštění Strategické obranné iniciativy za účelem pokroku v dosažení dohod o odzbrojování a přijel do Washingtonu. Gorbačov poté v roce 1987 na summitu ve Washingtonu stvrdil omezování balistických raketových střel všech typů podpisem na Reaganově domácí půdě. Smlouva mezi Spojenými státy americkými a Svazem sovětských socialistických republik o odstranění balistických raket středního a kratšího dosahu cílila na dohody o celkovém jaderném odzbrojování. Jak k tomuto podotýká John O'Sullivan, Gorbačov zakončil Studenou válku „civilizovaným stiskem ruky.“⁹¹

⁸⁷ SCHAKHNAZAROV, Georgij. Understanding the End of the Cold War, s.27. In SCHWEIZER, Peter. Reaganova válka. Praha: IDEÁL, 2007, s. 258-259.

⁸⁸ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. National Review, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

⁸⁹ SUCHÝ, Petr. Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 202-203.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ O'SULLIVAN, John. Prezident, papež a premiérka: Trojice, která změnila svět. Praha: IDEÁL, 2007. s. 278-279.

Gorbačov světu oznámil rozsáhlé stažení sovětských vojsk z východní Evropy – tj. statisíce vojáků a na 10 000 tanků se mělo z této oblasti odsunout. Navíc se rozhodl pronést projev na Valném shromáždění OSN 7. prosince 1988 ve smyslu „obráceného projevu ve Fultonu“ Winstona Churchilla, který tehdy zmínil železnou oponu, kam se rozsáhlé území světa zahalilo. Gorbačov si tímto očividně přál vtisknout světu představu, dle mínění Karla Durmana, že právě on je spoluvůrcem nového globálního řádu.⁹²

K tomu nepochybně přispěl i Ronald Reagan, jenž po celou dobu Gorbačovovy vlády podporoval Gorbačovovu reformní snahu v SSSR a podněcoval ho k rychlejším reformním krokům. V květnu 1988 byl Reagan pozván na oplátku Washingtonu do Moskvy, kde mj. pronesl významný proslov na obranu svobodné společnosti a svobody slova. Nepochybně chtěl Sovětský svaz ještě více inspirovat a navnadit jej, že existuje lepší cesta než totalitní ideologie. Počínaje květnem 1988 sovětsí vojáci byli staženi z Afghánistánu, z Angoly, Etiopie a Kambodže. Směřování k liberalizaci se zdálo všeobecným trendem.⁹³ V železné oponě se nyní objevil nový paprsek světla jejího odtažení a svržení a státy východní a střední Evropy neváhaly a příležitost nabýt znovu svobody postupně využily. Staly se znovu demokratickými zeměmi, jako jejich západní sousedé.

⁹² DURMAN, Karel. Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991. Praha: Nakladatelství Karolinum Univerzity Karlovy v Praze, 2009, s. 374-375.

⁹³ D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. National Review, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

Závěr

Zbigniew Brzezinski, bývalý poradce prezidenta Jimmyho Cartera v otázkách národní bezpečnosti, označuje porážku sovětského komunismu za výsledek stejně jednoznačný a rozhodující, jako byla porážka napoleonské Francie v r. 1815 nebo nacistického Německa a císařského Japonska r. 1945.⁹⁴

Zhroucení sovětského impéria bylo v rámci historie nevídanou implozí, neboť tento konflikt mezi svobodným Západem a totalitním režimem Východního bloku dospěl ke konci po několika desetiletích hrozby nukleární války, po které by svět nebyl zdaleka takový, jaký jej známe dnes. Jak by se po skutečném válečném konfliktu mezi Západem a Východem situace na Zemi promítla, to nelze s jistotou určit. Jisté je však to, že by otevřená válka způsobila vyhlazení miliónů lidí, jednalo by se bezpochyby o apokalyptický scénář.⁹⁵

Komunismus států Východního bloku disponoval vážnými disfunkčními principiálními nedostatky ve své ekonomice a jeho vývoj nemohl permanentně směřovat k trvalé stabilizaci, natož k prosperitě. Proto je možné se domnívat, že komunismus této oblasti se skrz svá ekonomická traumata svým způsobem zhroutil samovolně a bez většího či významnějšího přičinění z vnější strany. Avšak naproti tomu, že mnozí analytici přikládají hlavní zásluhy na ukončení komunismu Východního bloku Gorbačovovým reformním snahám⁹⁶ se osobně domnívám, že je vskutku evidentní vliv Reaganovy administrativy na ukončení komunistického sovětského bloku rozpoznat. Studenou válku v očích R. Reagana bylo nutné vyhrát, nikoli nějakým způsobem koexistovat v duchu „status quo potenciálního válečného konfliktu se Sovětským svazem.“ S podporou mnoha důkazů zakládal svůj postoj Reagan na tezi, že v rámci soutěže se SSSR je americký systém výkonnější, soupeř nakonec soutěž vzdá, jakmile si uvědomí beznadějnost celého zápolení.

Avšak Reagan bezpochyby zdaleka nebyl jediným „osvoboditelem“ komunistické části Evropy. Pokud by stav Sovětského svazu nevykazoval dlouhodobé stagnování a prohlubující se krize, Reaganova administrativa by sama nedokázala podniknout zhroucení Východního bloku. V letech 1987–1989 byla střední a východní Evropa ve víru nepokojů a proměn. Uprostřed všeobecné euforie vyvolané změnami, k nimž ve východní a střední Evropě v roce 1989 došlo,

⁹⁴ BRZEZINSKI, Zbigniew. *The Cold War and Its Aftermath*. Foreign Affairs, 1992, roč. 71, č. 4, s. 31-49.

⁹⁵ D'SOUZA, Dinesh. *Jak se obyčejný muž stal neobyčejným vůdcem*. Brno: Barrister and Principal, 2004. s. 128-129.

⁹⁶ GARTHOFF, Raymond L. *Détente and confrontation: American-Soviet relations from Nixon to Reagan*. Washington, D.C.: Brookings Institution, 1985, s. 764-765. In: SUCHÝ, Petr. *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 256-257.

se nadále uskutečňovaly reformy a změny komunistické strany, národního hospodářství a politického systému v Sovětském svazu. Gorbačovým konečným cílem bylo přeměnit bývalý systém jedné totalitní strany v pluralitní demokracii. Gorbačov dal jasně najevo opuštěním Brežněvovy doktríny, že státy střední a východní Evropy již nebudou sevřeny ve kleštích vojenského zásahu, čímž tyto státy získaly nepochybně větší volnost k tomu, aby nakonec rozhodly o svém vlastním osudu.

Závěr práce přináší příležitosti na odpovědi k výzkumným otázkám, jakož také k tomu, jak se promítly a proměnily hypotézy diplomové práce. Zahraničně-politická strategie uplatňovaná Ronaldem Reaganem pro boj proti komunismu byla a je zřejmá – jedná se o strategii zadržování a osvobozování, spojenou s koncepcí „mír skrze sílu.“ Pro výzkum diplomové práce je stále důležité se neustále ptát, co způsobilo pád sovětského komunismu a sovětské říše. Michail Gorbačov v čele Sovětského svazu vnímal sebe sama nejprve jako zachovatele, nikoli ničitele komunismu v sovětském bloku. Byl tedy vliv Reaganovy administrativy na rozpad tzv. Východního bloku podstatný? Nepochybně ano, byl do značné míry signifikantní. Ačkoli na druhé straně mince nebyl jednoznačně převratný nebo jinými slovy jednoznačně klíčový pro otevření zámku na železné oponě. Východní blok by se dříve nebo později zhroutil, je velmi pravděpodobné jen to, že Reaganova administrativa uspíšila zhroucení SSSR a celého Východního bloku, včetně komunistických režimů ve střední a východní Evropě. Další výzkumná otázka z úvodu diplomové práce načrtla navazující otázky, zda se změnil přístup k Východnímu bloku v rámci první a druhé administrativy R. Reagana, kdy došlo ke změně ve vedení Sovětského svazu. Jak plyne z obsahu diplomové práce, během prvního období vlády zaujímal Reagan vůči Moskvě ostrý kurz, přičemž během druhého volebního období postupoval smířlivě vůči Gorbačovovi, novému generálnímu tajemníkovi ÚV KSSS. Podporoval jej ve snaze přeměnit komunistický systém na systém s prvky liberální demokracie.

Odpověď na otázku, jaká stanoviska zaujímal SSSR k USA během konfliktu Studené války a zahraničně-politické koncepci Ronalda Reagana, byla zodpovězena v průběhu diplomové práce – ať již explicitně či implicitně. Sovětský svaz se snažil na jedné straně se Západem utvářet politiku "usmiřování-détente" a navazování dialogu prostřednictvím smluv a dohod odzbrojování arsenálů konvenčních i nekonvenčních zbraní, cílem čehož bylo získat prostor pro své mocenské zájmy v tzv. Třetím světě. Sovětský svaz se snažil rozšiřovat proletářskou ideologii odporu proti kapitalismu ve všech možných koutech světa, přičemž se potřeboval vyhnout konfliktům s USA, aby realizování jeho zájmů bylo pokud možno bez překážek a plynulé.

Sovětský svaz po demokratizování střední a východní Evropy doslova přišel o své „koloniální državy ve střední a východní Evropě,“ jež vytvářely jeho nárazníkové pásmo. K návratu k demokracii ve střední a východní Evropě došlo poměrně nedramaticky, pokud nepočítáme situaci v Rumunsku, kde docházelo k násilnostem více. Dle Johna Bradleyho je nutné mít na paměti, že tyto „nedramatické kontrarevoluce“ se uskutečnily jen díky tomu, že je připustil samotný Sovětský svaz.⁹⁷

Osvětlení a verifikace či falzifikace v úvodu práce zmíněných premis, jež obsahují veškeré hypotézy načrtnuté v diplomové práci, je velmi obtížné. Žádná hypotéza či teze nenese konstrukci s převahou důkazů o tom, zda vliv Reaganovy administrativy na ukončení nedemokratických, komunistických režimů v Evropě byl neoddiskutovatelný nebo diskutabilní. Je patrné, že vliv Reaganovy administrativy je stále možné zhodnotit z mnoha úhlů pohledu.

⁹⁷ BRADLEY, John F. N. Válka a mír po roce 1945. Praha: Victoria Publishing, 1994, s. 170-171.

Bibliografie

Monografie

BAUER, Jan. Převratné události v dějinách lidstva. Frýdek-Místek: Alpress s.r.o., 2016. 358 s.

BRADLEY, John F. N. Válka a mír po roce 1945. Praha: Victoria Publishing, 1994. 199 s.

CANNON, Lou. President Reagan: The Role of a Lifetime. New York: Simon and Schuster, 1991. 948 s.

CROZIER, Brian. Vzestup a pád sovětské říše. Praha: B. B. Art, 2004. 704 s.

DRULÁK, Petr a kol. Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích. Praha: Portál s.r.o., 2008. 255 s.

D'SOUZA, Dinesh. Jak se obyčejný muž stal neobyčejným vůdcem. Brno: Barrister and Principal, 2004. 264 s.

DURMAN, Karel. Popely ještě žhavé: Velká politika 1938-1991. Praha: Nakladatelství Karolinum Univerzity Karlovy v Praze, 2009. 559 s.

FAJMON, Hynek, JOCH, Roman. Margaret Thatcherová a Ronald Reagan. 1. vydání. Lysá and Labem: Petr Kopecký, 2010. 78 s.

KREJČÍ, Oskar. Sametová revoluce. Praha: Professional Publishing, 2014. 160 s.

NÁLEVKA, Vladimír. Studená válka. Praha: Triton, 2003. 234 s.

O'SULLIVAN, John. Prezident, papež a premiérka: Trojice, která změnila svět. Praha: IDEÁL, 2007. 368 s.

O'SULLIVAN, John, LOUŽEK, Marek, ed. Ronald Reagan: sto let od narození: sborník textů. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2011. 157 s.

PETŘÍK, Lukáš. Konzervativní revoluce Margaret Thatcherové a Ronalda Reagana. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 267 s.

REAGAN, Ronald. Život jednoho Američana: paměti prezidenta. 2. vydání. Praha: Prostor, 1997. 722 s.

REAGAN, Ronald, SKINNER, Kiron K., ANDERSON, Annelise. Reagan In His Own Hand: The Writings of Ronald Reagan that Reveal His Revolutionary Vision for America. New York: Free Press, 2001. 576 s.

SCHWEIZER, Peter. Reaganova válka. Praha: IDEÁL, 2007. 351 s.

SUCHÝ, Petr. Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981-1989. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 283 s.

VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav. Východ: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. Praha: Libri, 2000. 860 s.

WEISBERG, Jacob. Ronald Reagan. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Tomáš Krsek s.r.o., 2016. 189 s.

WINTHROP, Robert C. Life and letters of John Winthrop: Governor of the Massachusetts-Bay Company at their emigration to New England in 1630. Whitefish Montana: Kessinger Publishing LLC, 2007, 500 s.

Odborný časopis

BRZEZINSKI, Zbigniew. The Cold War and Its Aftermath. Foreign Affairs, 1992, roč. 71, č. 4, s. 31-49.

D'SOUZA, Dinesh. When the Wall came Tumbling Down: How Reagan Won The Cold War. National Review, 1997, roč. 49, č. 22, s. 36-41.

FISCHER, Beth A. Toeing the Hardline? The Reagan Administration and the Ending of the Cold War. Political Science Quarterly, 1997, roč. 112, č. 3, s. 477-496.

HAIG, Alexander. Interview with The Wall Street Journal. Department of State Bulletin, 1981, roč. 81, č. 2054, s. 24-25.

REAGAN, Ronald. Interview with Walter Cronkite. Department of State Bulletin, 1981, roč. 81, č. 2049, s. 9-10.

REAGAN, Ronald. Remarks at Rancho del Cielo. Weekly Compilation of Presidential Documents, 1981, roč. 81, č. 17, s. 874-875.

REAGAN, Ronald. News Conference. Weekly Compilation of Presidential Documents, 1982, roč. 82, č. 18, s. 410-411.

ZAKARIA, Fareed. The Reagan strategy of containment. *Political Science Quarterly*, 1990, roč. 105, č. 3, s. 373-395.

Internetová stránka

EISENHOWER, Dwight D. Chance for Peace. [online]. University of Virginia millercenter.org, projev z 16. dubna 1953 [cit. 26. listopadu 2018]. Dostupné na <<http://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/april-16-1953-chance-peace>>.

EISENHOWER, Dwight D. The Government Papers of January 3: 1958. [online]. eisenhower.archives.gov, projev z 3. ledna 1958 [cit. 26. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.eisenhower.archives.gov/research/finding_aids/e.html>.

GRAHAM, David A. The Myth of Gerald Ford's Fatal 'Soviet Domination' Gaffe [online]. theatlantic.com, 2. srpna 2016 [cit. 28. listopadu 2018]. Dostupné na <<https://www.theatlantic.com/politics/archive/2016/08/the-myth-of-gerald-fords-disastrous-soviet-domination-gaffe/493958/>>.

JANDA, Martin. Plány vojáků: jaderná zkáza nad Evropou [online]. 21století.cz, 23. března 2017 [cit. 30. listopadu 2018]. Dostupné na <<https://21století.cz/2017/03/23/plany-vojaku-jaderna-zkaza-nad-evropou/>>.

KENNEDY, John F. City Upon a Hill Speech. [online]. University of Virginia millercenter.org, projev z 9. ledna 1961 [cit. 27. listopadu 2018]. Dostupné na <<http://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/january-9-1961-city-upon-hill-speech>>.

MILES, Simon. US Foreign Policy in the Reagan Presidency. [online]. oxfordre.com, říjen 2018 [cit. 28. listopadu 2018]. Dostupné na <<http://oxfordre.com/americanhistorical/view/10.1093/acrefore/9780199329175.01.0001/acrefore-9780199329175-e-540>>.

REAGAN, Ronald. "A Time for Choosing". [online]. University of Virginia millercenter.org, projev z 27. října 1964 [cit. 30. listopadu 2018]. Dostupné na <<https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/october-27-1964-time-choosing>>.

REAGAN, R. President Reagan's Speech to the British House of Commons [online]. reaganlibrary.gov, 8. června 1982 [cit. 28. listopadu 2018]. Dostupné na <<https://www.reaganlibrary.gov/research/speeches/60882a>>.

ZOUHAROVÁ, Marie. Kázání na hoře [online]. biblickedilo.cz, 23. června 2009 [cit. 3. listopadu 2018]. Dostupné na <<http://biblickedilo.cz/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-a/kazani-na-hore/>>.

Abstrakt

Diplomová práce si klade za cíl, představit několik scénářů, vysvětlujících ukončení působnosti bývalých komunistických režimů ve střední a východní Evropě, které byly ve 20. století součástí Východního bloku. Dotýká se soupeření Spojených států a Sovětského svazu ve Studené válce. Diplomová práce se ve svém výzkumu primárně zaměřuje na americký přínos na ukončení evropských komunistických režimů, a především na vliv prezidenta Ronalda Reagana a jeho administrativy.

Klíčová slova:

Studená válka, Ronald Reagan, Reaganova administrativa, Sovětský svaz, Michail Gorbačov, Východní blok, A City Upon a Hill

Abstract

The major objective of The Diploma Thesis is to put in place several scenarios on a termination of the Communist Regimes of Eastern Europe that formed a part of the Eastern Block countries in the 20th century, explaining how these countries came to an end. The Thesis is concerned with the Cold War and its antagonists – The United States and The Soviet Union. The primary aim of this Paper is to demonstrate the US' contribution to ending the conflict, especially how the Reagan Administration influenced the collapse of the Communist Regimes in Europe.

Key Words:

The Cold War, Ronald Reagan, The Reagan Administration, The Soviet Union, Mikhail Gorbachev, The Eastern Block, A City Upon a Hill